

JUSTYNA ROGIŃSKA-USOWICZ

Czytelnictwo studentów w świetle badań empirycznych

STRESZCZENIE. Tematem artykułu są zainteresowania studentów, głównie czytelnicze, w świetle prowadzonych badań empirycznych. Materiał badawczy stanowią wyniki badań uzyskanych na podstawie ankiet i wywiadów przeprowadzonych od początku XX wieku po lata współczesne. Celem pracy jest uporządkowanie istniejącej literatury. W pierwszej części opisano ważniejsze badania prowadzone wśród studentów za granicą. Część druga artykułu poświęcona jest najważniejszym publikacjom krajowym.

SŁOWA KLUCZOWE: czytelnictwo, studenci, podręczniki, badania na temat młodzieży.

Studenci jako grupa społeczna byli i są przedmiotem opisu oraz różnorodnych badań, w tym empirycznych i socjologicznych. Poziom wykształcenia wymieniany jest jako główny czynnik różnicujący **czytelnictwo** pod względem zasięgu społecznego i jakości¹. Zatem scholarzy, żacy, studenci pogłębiali wiedzę, będąc jednocześnie obiektem obserwacji. Tematyka czytelnictwa studentów pojawiała się na łamach literatury przedmiotu od dawna, nie była jednak do tej pory usystematyzowana. Związane jest to zapewne z szerokim zakresem pojęcia „czytelnictwo studentów”. Na stan badań empirycznych we wspomnianej dziedzinie składają się różnorodne prace, nie zawsze poświęcone tylko czytelnictwu studentów, ale także poruszające to zagadnienie na marginesie innych tematów. Mieszczą się w nim też dwie duże kategorie: czytelnictwa związanego z procesem dydaktycznym i czytelnictwa pozaprogramowego.

¹ J. Wojciechowski, *Czytelnictwo*, Kraków 2000, s. 132.

Historia badań czytelnictwa studentów

Badania prowadzone za granicą

Początki badań czytelnictwa studentów w Europie od czasów starożytnych poprzez średniowiecze szczegółowo opisał Józef Czerni².

W czasach nowożytnych badania czytelnictwa rozwijały się niezależnie od siebie w różnych krajach. Po II wojnie światowej ich kierunek i metody wyznaczały oddzielnie prowadzone badania Mikołaja Rubakina (bibliopsychologia), Waltera Hofmanna (tzw. szkoła amerykańska) oraz naukowców z Europy Wschodniej³.

Poznanie czytelnictwa studenckiego w **Rosji** w okresie sprzed rewolucji lutowej w 1917 roku wymaga poszukiwań archiwalnych. W literaturze najobszerniejsze zestawienie bibliograficzne przedstawił Czerni. Za początek badań w Rosji uznał on sprawozdanie komisji z 1875 roku, powołanej przez Ministerstwo Oświaty⁴. Z kolei w 1895 roku Rubakin wydał studia pod tytułem *Etjuda o ruskij čitajuščej publike*, a w następnym roku ukazała się drukiem analiza czytelnictwa użytkowników Cesarskiej Biblioteki Publicznej za lata 1883–1893, którymi byli w większości studenci petersburskich uczelni⁵. Pierwsze badania ankietowe przeprowadzono w 1904 roku w Petersburskim Instytucie Technologicznym, powtórzono je w latach 1909–1910. W sprawozdaniu omówiono przekrój społeczny, zainteresowania czytelnicze i poglądy polityczne słuchaczy instytutu⁶. W 1912 roku na I Wszechrosyjskim Zjeździe Bibliotekarskim w Petersburgu podsumowano pierwsze ogólnokrajowe

² J. Czerni, *Czytelnictwo studentów. (Podstawy. Badania. Prognozy). Autoreferat pracy doktorskiej*, Warszawa 1971.

³ Próby oraz postulaty stworzenia socjalistycznej teorii czytelnictwa opartej na marksistowskich podstawach można znaleźć przede wszystkim w badaniach naukowców z NRD, CSRS, ZSRR oraz Polski Rzeczpospolitej Ludowej. Zob. wybrane publikacje: N.S. Kartašev, *O naučnych osnovach rukovodstva čteniem. (Postanovka voproša)*, „Biblioteki SSSR” 1964, 24, s. 21–40; N.E. Dobrynina, *Osnovnye napravlenija izučenija čitatel'skich interesov*, „Biblioteki SSSR” 1967, 37, s. 66–72; N.E. Dobrynina, I.P. Osipova, S.M. Smirnova, V.D. Stel'mach, *Opyt izučenija interesov čitatelej i čitenija v bibliotekach SSSR*, „Biblioteki SSSR” 1969, t. 41, s. 80–92. Zob. J. Czerni, op.cit., s. 27–26.

⁴ *Universitetskij vopros*, „Zhurnal Ministerstva Narodnogo Prosveshčeniia” 1876, t. 187, nr 10, s. 131–178. Zob. J. Czerni, op.cit., s. 26.

⁵ J. Czerni, op.cit., s. 10, 26, przypis 20.

⁶ M. Gusel'sčikov, *Iz studenčeskoj ankety (Po dannym perepisi 1909/1910 g. v S. – Petersburskom Technologičeskom Institute)*, „Russkoe Bogatstvo” 1910, nr 6, s. 88–104. Zob. J. Czerni, op.cit., s. 26.

badania ankietowe czytelnictwa młodzieży studiującej w Rosji przedrewolucyjnej⁷. Po II wojnie światowej analizy dotyczyły lektur studentów, ich bibliotecznej obsługi oraz pedagogiki czytelniczej. Rozwój badań nastąpił po XX Zjeździe KPZR w 1956 roku, od 1965 roku badania czytelnictwa studenckiego miały wszechzwiązkowy zasięg – pod hasłem „Czytelnik radziecki”⁸.

Irina Brodskaja w artykule *Izučajem zaprosy studentov* omówiła metodę obserwacji czytelników studentów przeprowadzoną na podstawie „analitycznych kart czytelniczych studenta”⁹. Szczegółowa analiza tytułowa wypożyczeń w Bibliotece Uniwersyteckiej w Kisziniowie dotyczyła literatury programowej, społeczno-politycznej, klasyki literatury i literatury współczesnej. Zarejestrowane dane pozwoliły pod koniec każdego semestru określić profil zainteresowań czytelniczych studenta¹⁰.

Wśród badaczy zajmujących się czytelnictwem w postradzieckiej Rosji warto zwrócić uwagę na publikację Valerii Dmitrievnej Stel'mach¹¹. Pierwszą pracą stworzono na podstawie danych Wszechrosyjskiego Ośrodka Badania Opinii Publicznej i badań przeprowadzonych przez Rosyjską Bibliotekę Państwową. Prawie połowa badanych uznała m.in., że w Rosji czyta się najwięcej na świecie. Wypowiedzi te świadczyły o trwałości nabytego w ZSRR, stereotypowego myślenia. Niemniej ponad połowa badanych, zwłaszcza z wyższym wykształceniem, była przeciwna cenzurze, co świadczyło o zmianach w sposobie myślenia¹². Badania współczesne były ukierunkowane na ocenę biblioteki uczelnianej, przykładem może być chociażby publikacja Olgi V. Voroničevej dotycząca czytelnictwa w bibliotece uczelnianej¹³.

W Niemczech pierwsze materiały statystyczne dotyczące czytelnictwa studentów w bibliotekach uniwersyteckich zaczęły się ukazywać od 1886 roku w czasopiśmie „Zentralblatt für Bibliothekswesen”. Autorem

⁷ Czerni przywołuje dwa nazwiska badaczy, którzy opisali czytelnictwo studentów w Rosji przedrewolucyjnej: E.N. Dobżinskij i P.S. Szestierikow. Zob. J. Czerni, op.cit., s. 26, przypis 22.

⁸ Ibidem, s. 10.

⁹ I. Brodskaja, *Izučajem zaprosy studentov*, „Bibliotekar” 1972, nr 8, s. 42–43.

¹⁰ W. Matwiejczuk, *Czytelnictwo studentów w świetle wybranej literatury krajowej i zagranicznej*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu. Pedagogika” 1983, z. 13, s. 98.

¹¹ V. Stel'mach, *Čtenie v postsovetskoj Rossii*, „Biblioteka” 1996, nr 10, 1, s. 8–11.

¹² Ibidem, s. 8–11.

¹³ O.V. Voroničeva, „Pomedlit' nad strokoju” (*osobnosti čtenija v zerkale vuzovskoj biblioteki*), „Bibliotekovedenie” 2003, nr 6, s. 56–61.

pierwszego zestawienia porównawczego był Eduard Reyer¹⁴, natomiast Herman Kantorowicz – autorem pierwszego studium czytelnictwa studentów dotyczącego literatury pięknej, pochodzącego z 1899 roku¹⁵. Pierwszego zestawienia bibliograficznego czytelnictwa studenckiego dokonał Wilhelm Ermann¹⁶. Podobnie jak w ZSRR, w Niemczech w okresie międzywojennym nie powstawały samodzielne prace badawcze. Nawet kilka lat po II wojnie światowej analizy czytelnictwa studentów były prezentowane w monografiach historycznych bibliotek poszczególnych uniwersytetów¹⁷. Najnowsze badania przeprowadzane w Niemczech dotyczyły głównie, podobnie jak w innych krajach, rozwoju nowych form zdobywania wiedzy i przekazywania informacji¹⁸, związane były także z podwyższeniem standardów świadczonych usług¹⁹.

W **literaturze anglojęzycznej** dużo miejsca poświęcono zagadnieniom dotyczącym usług informacyjnych, szkoleniom bibliotecznym i informacji naukowej. Autorzy zwracali uwagę na fakt, że duża część kosztów działalności bibliotek to wydatki na elektroniczne systemy i źródła informacyjne. Aby zasoby informacyjne bibliotek były maksymalnie wykorzystywane,

¹⁴ Zob. J. Czerni, op.cit., s. 26, przypis 24.

¹⁵ Badania przeprowadzono na podstawie danych statystycznych z czytelnictwa akademickiej Uniwersytetu Berlińskiego, ibidem, s. 10, 26, przypis 25.

¹⁶ W. Ermann, E. Horn, *Bibliographie der deutschen Universitäten*, cz. 1, Leipzig 1904, s. 369–340.

¹⁷ J. Czerni, op.cit., s. 10–11. Na uwagę zasługuje statystyczna analiza Ósrodka Metodycznego Bibliotek Naukowych w Berlinie: *Korzystanie studentów z bibliotek szkół wyższych* (*Die Benutzung von Hochschulbibliotheken durch die Studenten. Eine statistische Erhebung*, Berlin 1967) oraz *Student jako użytkownik biblioteki szkoły wyższej* – praca dyplomowa Weroniki Walter z 1968 roku na podstawie czytelnictwa Biblioteki Wyższej Szkoły Architektury i Budownictwa w Weimarze (V. Walter, *Der Student als Benutzer einer Hochschulbibliotheken. Untersucht an der Bibliothek der Hochschule für Architektur und Bauwesen Weimar. Abschluss. Hausarbeit in Jahre 1968 an der Fachschule für Bibliothekare an wissenschaftlichen Bibliotheken*, Leipzig 1968). Por. J. Czerni, op.cit., s. 11 i 27, przypis 27 i 28.

¹⁸ F. Franke, A. Schüller-Zwierlein, *Recherche-Hilfe erwünscht, gerne auch online, ergebnisse einer aktuellen Studierendenbefragung durch Hochschulbibliotheken in Bayern*, „Buch und Bibliothek” 2007, t. 59, nr 11/12, s. 794–798; B. Homann, *German libraries at the starting line for the new task of teaching information literacy*, „Library Review” 2003, t. 52, nr 7, s. 310–318.

¹⁹ Zob. wybrane publikacje: O.L. Braun, M. Lillig, M. Luhmann, *Kundenzufriedenheitsanalyse in Universitätsbibliotheken, am Beispiel der Universitätsbibliothek Koblenz-Landau, Campus Landau*, „Bibliothek Information Technologie Online” R. 6, 2003, nr 3, s. 249–257; D. Schneider, *Fit für die Wissensgesellschaft, die Teaching Library als eine Antwort auf Pisa und SteFi: Konzepte und Erfahrungen am Beispiel der Fachhochschulbibliothek Ingolstadt*, „Buch und Bibliothek” R. 67, 2005, z. 1, s. 28–34.

należałoby nauczyć użytkowników korzystania z nich²⁰. W literaturze specjalistycznej pojawił się artykuł dotyczący problemu wpływu, jaki wywierało prowadzenie zajęć z przysposobienia bibliotecznego studentów na psychiczne i fizyczne wyczerpanie bibliotekarzy²¹.

Rozwój technologii cyfrowych i wzrost liczby mediów audiowizualnych i elektronicznych spowodował w ciągu ostatnich lat zmiany w zachowaniach czytelniczych i stopniowy spadek zainteresowania tradycyjnymi formami lektury. Podobnie jak w wyżej omówionych krajach, tak i w Wielkiej Brytanii znalazło to odzwierciedlenie w literaturze przedmiotu²².

Najwięcej badań dotyczących czytelnictwa studentów przeprowadzono do tej pory w **Stanach Zjednoczonych**²³. Ich rozkwit przypadł na lata po II wojnie światowej²⁴. Autorami książki inicjującej tego typu studia byli: William S. Gray i Berenice Rogers²⁵. Systematycznie od 1955 roku Emery P. Bliesmer w „Yearbook of the National Reading Conference” podawał doroczny przegląd literatury dotyczącej czytelnictwa studentów²⁶. Edward G. Summers opublikował pierwszą bibliografię dysertacji doktorskich na ten temat za okres 1918–1960²⁷. W latach 60. XX wieku w USA

²⁰ Zob. wybrane publikacje: D. Bawden, P. Vilar, *Digital libraries*, „ASLIB Proceedings” 2006, t. 58, nr 4, s. 346–354; B. Hull, *Identifying the barriers to libraries as agents of Lifelong Learning*, „Library and Information Science Research” 2000, t. 24, nr 77, s. 16–22; M. Heery, *Academic library services to non-traditional students*, „Library Management” 1996, t. 17, nr 5, s. 3–13; P. Reffell, A. Whitworth, *Information fluency*, „New Library World” 2002, t. 103, nr 11/12, s. 427–435.

²¹ K.A. Becker, *The characteristics of bibliographic instruction in relation to the causes and symptoms of burnout*, „RQ” 1993, t. 32, nr 3, s. 346–357.

²² Zob. J.R. Griffiths, P. Brophy, *Student searching behavior and the Web, use of academic resources and Google*, „Library Trends” 2005, t. 53, nr 4, s. 539–554; T. Hillesund, *Digital reading spaces, how expert readers handle books, the Web and electronic paper*, „First Monday” 2010, t. 15, nr 4 [online], [dostęp: 2.12.2012], dostępny w internecie: <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/2762/2504>.

²³ Czerni jako najstarsze badania czytelnictwa z USA wymienia raporty Narodowego Komitetu Czytelnictwa z 1925 i 1937 roku.

²⁴ Szczegółowe dane można znaleźć w wyżej cytowanym dziele. Zob. J. Czerni, op.cit., s. 34.

²⁵ W.S. Gray, B. Rogers, *Maturity in Reading. Its Nature and Appraisal*, Chicago 1956. Cyt. za: ibidem, s. 27.

²⁶ Zob. wybrane publikacje: E. Bliesmer, *The Status of Research in College Reading. 4-th Yearbook of the National Reading Conference for College and Adults*, „Forth Worth” 1955, s. 28–35 oraz kolejne roczniki autorstwa Emery’ego Bliesmera.

²⁷ E.G. Summers, *Dissertation in College Reading 1918 to October 1960*, „Journal of Developmental Reading” 1960/1961, t. 4, nr 4, s. 268–271. Autor podaje też tytuły dysertacji, które zostały obronione w latach 1927–1959 w 28 college’ach i uniwersytetach.

wydawano co najmniej kilka czasopism poświęconych głównie tej tematyce²⁸, działały akademickie ośrodki badań pod patronatem uczelni bądź regionalnych konferencji i stowarzyszeń, np. College Reading Association, National Reading Conference²⁹. Wydawane też były prace podsumowujące czytelnictwo studenckie. Ich autorami byli m.in.: Lester Eugene Asheim i Andrea Traxler. Współczesne badania prowadzone w USA dotyczą w dużej mierze problemu studentów jako użytkowników biblioteki. Na początku lat 90. na Uniwersytecie Rhode Island przeprowadzono wywiad kwestionariuszowy dotyczący samooceny studentów, ich umiejętności badawczych oraz zadowolenia z rezultatów poszukiwań. Studenci mieli wymienić działania, jakie mogłyby ich zdaniem przyczynić się do poprawy efektywności wyszukiwania informacji i materiałów. Badaniem objęto użytkowników rozbudowanej i zmodernizowanej biblioteki Uniwersytetu Rhode Island. Większość (86%) badanych studentów wysoko oceniła swoje umiejętności korzystania ze źródeł, ale tylko 60% było zadowolonych z rezultatów własnych wyszukiwań. W celu poprawy efektywności wyszukiwań badani sugerowali lepszą organizację biblioteki, szerszy dostęp do zbiorów, zakup większej liczby książek i czasopism, częstsze szkolenia biblioteczne (zwłaszcza w zakresie strategii wyszukiwania w bazach danych), większą pomoc ze strony personelu oraz rozwój komputeryzacji zbioru³⁰.

Ponadto, już w latach 80. XX wieku pojawiły się badania związane z trudnościami, jakie mogli napotkać studenci podczas korzystania z biblioteki. Prowadziła je m.in. Constance Mellon. Scharakteryzowała *library anxiety* jako zespół nieprzyjemnych odczuć, takich jak: niepokój, bezradność, zagubienie, które pojawiają się podczas korzystania z biblioteki. Według badaczki problem ten dotyczył około 70–80% studentów I roku³¹.

W kolejnych latach Summers publikował okresowe zestawienia adnotowane. Ogółem w latach 1927–1967 w USA zarejestrowano 104 prace doktorskie poświęcone wyłącznie problematyce czytelnictwa studentów. Zob. J. Czerni, op.cit., s. 32.

²⁸ „Yearbook of the National Reading Conference”, „Proceedings of the College Reading Association”, „Journal of Developmental Reading”, „Journal of Reading”, „Journal of the Reading Specialist”, „Reading Research Quarterly”. Zob. J. Czerni, op.cit., s. 34.

²⁹ Ibidem, s. 11.

³⁰ C.A. McCarthy, *Students' perceived effectiveness using the university library*, „College and Research Libraries” 1995, t. 56, nr 3, s. 221–234. Podobne artykuły: K.W. Craver, *Internet search skills for the college-bound*, „School Library Journal” 1998, t. 44, nr 11, s. 33–35.

³¹ Cyt. za: M. Świgoń, *Bariery informacyjne. Podstawy teoretyczne i próba badań w środowisku naukowym*, Warszawa 2006; C.A. Mellon, *Library Anxiety: a grounded theory and its developments*, „College & Research Libraries” 1986, t. 47, nr 2, s. 160–165.

Obszerne zestawienie badań empirycznych w zakresie *library anxiety* i barier informacyjnych przedstawiła Marzena Świgoń³².

Po 2000 roku opublikowano prace odnoszące się do oceny umiejętności korzystania z biblioteki przez studentów, ich zadowolenia ze świadczonych usług, zmieniających się bibliotek uniwersyteckich, jak też nowych kierunków w przysposobieniu bibliotecznym i nowych form poszukiwania wiedzy. Niestety, niewiele artykułów dotyczyło ściśle tematyki czytelnictwa studentów³³.

Odmienną metodę badań w zakresie funkcjonowania książki w środowisku akademickim wprowadził w latach 70. XX wieku Tefko Saracevic. W artykule *Causes and dynamic of user frustration in an academic libraries*³⁴ omówił na przykładzie jednej z bibliotek Cleveland (Ohio) przeprowadzony sprawdzian przyczyn i skali niepowodzeń w procesie zaspokajania potrzeb czytelniczych studentów. Wprowadzając metodę analizy czterech niezależnych czynników: gromadzenia nabytków, przepływu dokumentów, operacji bibliotecznych i potrzeb czytelników, uzyskano ogólny wskaźnik efektywności pracy biblioteki, który posłużył do zmodernizowania warsztatu bibliotecznego i zarysowania modelu skróconej drogi książki do użytkownika. Trudności obiektywne, jakie napotykali bibliotekarze w Polsce w procesie pełnego zabezpieczenia studentom obowiązkowych podręczników i lektur, były również przedmiotem troski bibliotek zagranicznych³⁵.

Analizy stopnia zaspokojenia potrzeb czytelniczych studentów znalazły się w artykułach: Richarda Williama Trueswella³⁶ i Philipa H. Manna³⁷. Podstawę badań prowadzonych w angielskich i amerykańskich bibliotekach uniwersyteckich stanowiły statystyka biblioteczna oraz ankiety i wywiady³⁸. Warto wspomnieć o publikacjach poświęconych

³² M. Świgoń, *Bariery informacyjne. Podstawy...*, s. 53–122.

³³ B. Imler, A.A. Russel, *Full-text articles, faculty perceptions, students use, and citation abuse*, „Reference Services Review” 2009, t. 37, nr 3, s. 65–72; V.L. Waytowich, A.J. Onwuegbuzie, Q.G. Jiao, *Characteristics of doctoral students who commit citation errors*, „Library Review” 2006, t. 55, nr 3, s. 195–208; S. Birkerts, *The truth about reading*, „School Library Journal” 2004, t. 5, nr 11, s. 50–52.

³⁴ T. Saracevic, W.M. Shaw, P.B. Kontor, *Causes and dynamic of user frustration in an academic libraries*, „College and Research Libraries” 1977, t. 38, nr 1, s. 7–18.

³⁵ W. Matwiejczuk, op.cit., s. 97.

³⁶ R.W. Trueswell, *User circulation satisfaction vs. size of holdings at three academic libraries*, „College and Research Libraries” 1969, t. 30, nr 3, s. 204–213.

³⁷ P.H. Mann, *Communication about books to undergraduates*, „ASLIB Proceedings” 1974, t. 26, nr 6, s. 250–256.

³⁸ W. Matwiejczuk, op.cit., s. 98.

wolnemu dostępowi do zbiorów i powszechnej informacji o książce³⁹. Doświadczenia bibliotek angielskich w tym zakresie należy uznać za bardzo istotne w organizowaniu tej metody wypożyczania książek i czasopism. Największą popularność w literaturze amerykańskiej i angielskiej zyskały eksperymenty zmierzające do usprawnienia obsługi młodzieży i kadry naukowej.

Zdaniem badaczy dokonania zagraniczne określa się jako odmienne od polskich, w których mniej miejsca poświęca się funkcji biblioteki naukowej i jej działalności na rzecz studentów, więcej natomiast – badaniom o charakterze ściśle czytelniczym⁴⁰. W polskiej literaturze przedmiotu nie znalazłam informacji na temat badań prowadzonych w innych krajach, mimo że takie były podejmowane⁴¹.

Badania prowadzone w Polsce

Najstarsze badania w Polsce pochodzą z 1905 roku, a za pierwszą pracę poświęconą temu zagadnieniu uważa się *Czytelnictwo wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego. Przyczynek do statystyki życia umysłowego* autorstwa Konstantego Krzeczковского⁴². Autor po statystycznej analizie wypożyczeń na podstawie dokumentacji Biblioteki Uniwersyteckiej za rok akademicki 1899/1900 stwierdził, że wśród studentów nie było stałego zapotrzebowania na książki, większość słuchaczy korzystała z nich, przygotowując się do egzaminów⁴³. Właściwy rozwój badań czytelnictwa studentów rozpoczął się po II wojnie światowej, w miarę rozwoju szkolnictwa wyższego i związanego z tym procesem tworzenia nowych kierunków studiów oraz zwiększania na nie naboru⁴⁴. W 1962 roku powstał w Warszawie i działał do 1992 roku Międzyuczelniany Zakład Ba-

³⁹ Zob. wybrane publikacje: R.S. Hoyt, W. Granade, *User and library failures in an undergraduate library*, „College and Research Libraries” 1978, t. 39, nr 6, s. 467–473; G. Jenks, *Circulation and its relationship to the book collection and academic departments*, „College and Research Libraries” 1976, t. 37, nr 2, s. 145–152.

⁴⁰ W. Matwiejczuk, op.cit., s. 92.

⁴¹ Przykładem może być: B. Koper, *Camus i Zola wśród francuskich studentów. Korespondencja z Francji*, „Życie Literackie” 1987, nr 18, s. 1, 13.

⁴² K. Krzeczkowski, *Czytelnictwo wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego. Przyczynek do statystyki życia umysłowego*, Warszawa 1905. Sam autor twierdził, że temat czytelnictwa studenckiego był obszarem nieporuszonym w badaniach naukowych, a dotychczasowe prace z tej dziedziny należy uważać za próby. Por. ibidem, s. 2.

⁴³ Ibidem, s. 43–45.

⁴⁴ L. Żyła, *Zainteresowania i czytelnictwo studentów I i II r. studiów bibliotekoznawczych w Wyższych Szkołach Pedagogicznych w Krakowie, Kielcach i Bydgoszczy*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP Kraków. Prace Bibliotekoznawcze” 1982, z. 78, s. 226.

dań nad Szkolnictwem Wyższym (MZBnSzW), kierowany przez Jana Szczepańskiego. Wyniki badań zamieszczane na łamach czasopism naukowych lub w oddzielnych publikacjach MZBnSzW dowodzą, jak duże były potrzeby badawcze w tamtych latach w dziedzinie czytelnictwa studentów⁴⁵. Z powojennych badań empirycznych wymienić należy też prace: Stanisławy Schwann i Marii Wielopolskiej⁴⁶, Heleny Walterowej⁴⁷, Jadwigi Kołodziejkiej⁴⁸, Jadwigi Adler⁴⁹, Konstantego Piotrowskiego⁵⁰, Cecylii Duninowej⁵¹ i Stanisława Gorzkowicza⁵². Literatura przedmiotu miała jednak charakter publicystyczny: artykuły ukazywały się głównie w prasie studenckiej i zawierały informacje niedokładne, subiektywne i niewyczerpujące podejmowanych tematów⁵³.

Wanda Matwiejczuk, pisząc w 1983 roku o czytelnictwie studentów w świetle wybranej literatury krajowej i zagranicznej, wyróżniła następujące zakresy tematyczne prowadzonych badań i publikacji ukazujących się w Polsce:

- badania ogólne poświęcone wskaźnikom zasięgu i aktywności czytelników oraz zasobności zbiorów bibliotecznych w środowiskach studenckich;
- analiza zainteresowań czytelniczych studentów z wybranych uczelni;
- czytelnictwo prasy fachowej, społeczno-kulturalnej i rozrywkowej wśród studentów; problematyka czytelnictwa książek na tle innych form spędzania wolnego czasu i uczestnictwa w rozrywkach kulturalnych;

⁴⁵ S. Gorzkowicz, *Czytelnictwo literatury pięknej i pism społeczno-kulturalnych wśród studentów Politechniki Wrocławskiej*, w: *Badania nad kulturą współczesną: materiały konferencji naukowej zorganizowanej przez Wrocławskie Towarzystwo Naukowe i Międzywydziałowe Studium Kulturalno-Oświatowe Uniwersytetu Wrocławskiego dnia 15 maja 1967*, Wrocław 1969, s. 32.

⁴⁶ S. Schwann, M. Wielopolska, *Z badań Biblioteki Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Szczecinie nad czytelnictwem*, „*Życie Szkoły Wyższej*” 1954, nr 12, s. 77–81.

⁴⁷ H. Walterowa, *Czytelnictwo studentów w Bibliotece Głównej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Łodzi*, „*Życie Szkoły Wyższej*” 1954, nr 12, s. 82–87.

⁴⁸ J. Kołodziejka, *O bibliotekach warszawskich domów akademickich*, „*Bibliotekarz*” 1955, nr 8, s. 237–242.

⁴⁹ J. Adler, *Z problemów czytelnictwa w domach studenckich w Łodzi*, „*Bibliotekarz*” 1956, nr 11/12, s. 329–335.

⁵⁰ K. Piotrowski, *Z badań nad czytelnictwem studentów w bibliotece*, „*Życie Szkoły Wyższej*” 1963, nr 6, s. 28–35.

⁵¹ C. Duninowa, *Kilka uwag o studentach czytelnikach*, „*Bibliotekarz*” 1964, nr 7/8, s. 232–235.

⁵² S. Gorzkowicz, *Czytelnictwo studentów. Studium nad zagadnieniem humanizacji inteligencji technicznej*, Wrocław 1972.

⁵³ L. Żyła, op.cit., s. 226–227.

- czytelnictwo literatury naukowej, popularnonaukowej i pięknej na przykładzie wybranych środowisk szkół wyższych; funkcja biblioteki uczelnianej w życiu naukowym i w kształtowaniu oraz zaspokajaniu potrzeb czytelniczych studentów;
- czynniki wyznaczające i różnicujące czytelnictwo młodzieży, wpływ grup nieformalnych na zainteresowanie książką i motywację czytelnictwa;
- wpływ czytelnictwa książek i czasopism na wyniki w nauce młodzieży akademickiej; przysposobienie biblioteczne i informacyjne jako forma zbliżenia książki do młodzieży w czasie studiów.

Wymienione kierunki badań autorka sprowadziła do dwóch aspektów: czytelnictwa jako formy uczestnictwa w kulturze oraz wpływu literatury na poziom wiedzy i rozwoju kulturalnego czytelnika. Za traktowany marginalnie uznała problem rodzajów potrzeb czytelniczych i form ich zaspokajania⁵⁴.

Najwięcej badań dotyczących czytelnictwa studentów przeprowadzono dotychczas w Poznaniu⁵⁵. Ich przedmiotem stawało się najczęściej środowisko akademickie Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza: zainteresowania czytelnicze oraz rola tej grupy społecznej w środowisku miasta.

W latach 60. i 70. XX wieku dokonano analiz w dwóch miastach: Warszawie⁵⁶ i Gdańsku⁵⁷. W Warszawie skupiono się na czytelnictwie naukowców i problematyce studenckiego warsztatu czytelniczego. Celem badań przeprowadzonych wśród grup słuchaczy było znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim stopniu organizacja warsztatu

⁵⁴ W. Matwiejczuk, op.cit., s. 91.

⁵⁵ R. Michalski, *Paradoksy czytelnicze. [Czytelnictwo wśród poznańskich studentów]*, „Po prostu” 1955, nr 10, s. 5; M. Jagielska, *Przewodnik po sieci bibliotecznej UAM i innych bibliotekach miasta Poznania*, Poznań 1984, s. 5–26; M. Kaczmarek, D. Marciniowicz, *Poznański ośrodek akademicki. Próba określenia wpływu studentów na rozwój miasta*, Poznań 2006, s. 69–77.

⁵⁶ Zob. *Studenci Warszawy: studium długotrwałych przemian postaw i wartości: praca zbiorowa*, red. S. Nowak, Warszawa 1991; H. Chamerska, *Z problematyki czytelnictwa środowiska naukowego i studenckiego szkół wyższych Warszawy*, Warszawa 1966 (tu artykuł: M. Trzcicka, W. Kroman-Czajka, *Z problematyki studenckiego warsztatu czytelniczego*); S. Nowak, *Studenci Warszawy. Raporty z badań Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego*, Warszawa 1965; idem, *Środowiskowe determinanty ideologii społecznej studentów Warszawy*, „Studia Socjologiczne” 1962, nr 2; J. Orlik, *Aspiracje studentów warszawskich uczelni i ich niektóre korelaty*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej” 1971, nr 4, s. 185–201. Wcześniejsze załączki badań można znaleźć w: A. Kowalski, *Stan zdrowia i warunki higieniczne studentów Uniwersytetu Warszawskiego*, Warszawa 1899; A. Potocki, *O uposażeniu warszawskiej młodzieży uniwersyteckiej*, w: S. Bukowiecki, *W naszych sprawach*, t. 2, Warszawa 1900.

⁵⁷ Z. Wodyk, *Co czytają studenci [w Gdańsku]?*, „Litery” 1965, nr 12, s. 24.

czytelniczego w bibliotekach szkół wyższych Warszawy odpowiadała zmieniającym się potrzebom studiujących⁵⁸. Na podstawie ankiet stwierdzono, że rola bibliotek była różna w zależności od specyfiki uczelni, jej warunków lokalowych, rozmieszczenia wydziałów i katedr. W badanych uczelniach nie wykorzystywało się całkowicie potencjalnych możliwości bibliotek zakładowych. W związku z tym w zaspokajaniu potrzeb czytelniczych studentów brały udział biblioteki pozauczelniane, np. Biblioteka Polskiej Akademii Nauk, Biblioteka Narodowa, Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego⁵⁹ oraz Centralna Biblioteka Wojskowa⁶⁰. Pozostałe badania przeprowadzone w tych latach w Warszawie dotyczyły raczej problemu aspiracji studentów⁶¹.

W latach 80. XX wieku dokonano analizy środowiska studenckiego w Krakowie, Rzeszowie i w Opolu⁶². Andrzej Janczur zajął się problematyką kulturalnej aktywności młodzieży oraz ustaleniem, jaką rolę w jej życiu odgrywa kontakt z wytworami kultury. Badania, które przedstawił, były częścią szerszych – dotyczących uwarunkowań kształtowania się stylu życia młodzieży⁶³. W zebranych przez niego materiałach, obok zagadnień związanych z życiem kulturalnym, znalazły się też: czytelnictwo książek i tematyczne preferencje autora. Chociaż zainteresowania czytelnicze większości badanych oscylowały wokół tradycyjnych pozycji lekturowych i literatury rozrywkowej, to przeprowadzone badania doprowadziły autora do wniosku, że kontakty młodzieży z kulturą są bardzo potrzebne. Wpływ na owe kontakty miały: wielkość ośrodka akademickiego i typ uczelni. Janczur nakreślił też niekorzystne zjawiska:

- niewystarczające nasilenie kontaktów młodzieży z twórczością kulturalną oraz brak dążenia szkoły do ich wzmacniania;

⁵⁸ H. Chamerska, op.cit., s. 58.

⁵⁹ Problem czytelnictwa studentów w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy – Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego został zasygnalizowany w artykule: F. Bursowa, *Dlaczego Warszawska Biblioteka Publiczna?*, „Bibliotekarz” 1965, nr 5, s. 135–140.

⁶⁰ H. Chamerska, op.cit., s. 85–86.

⁶¹ B. Krawczyk, *Plany życiowe i preferencje zawodowe absolwentów Akademii Wychowania Fizycznego*, Warszawa 1965; W. Wiśniewski, *Przystosowanie do środowiska uczelnianego*, Warszawa 1969; I. Nowak, *Samoocena i usposobienie a wartości*, „Studia Socjologiczne” 1966, nr 2 (21); *Studenci Warszawy...*; J. Orlik, op.cit., s. 185–201.

⁶² J. Kosowska, *Spoleczno-kulturowe środowisko studentów Opola*, Opole 1988.

⁶³ A. Janczur, *Wybrane dziedziny kulturalnej aktywności młodzieży uczącej się i studiującej dużego miasta (na przykładzie Krakowa i Rzeszowa)*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Rzeszów. Filozofia i Socjologia” 1989, z. 5 (64), s. 133–135.

- instrumentalne traktowanie przez badanych dorobku kultury, brak refleksyjnego podejścia;
- tendencja do biernego odbioru treści kulturowych⁶⁴.

Czytelnictwo studentów jako główny przedmiot zainteresowań zostało podjęte przez Leszka Żyłę. Podstawę opracowania stanowiły badania ankietowe przeprowadzone w 1979 roku wśród studentów I i II roku bibliotekoznawstwa uczelni w Krakowie, Kielcach i Bydgoszczy. Objęto nimi 185 spośród 195 uprawnionych do studiowania⁶⁵.

Z badań czytelnictwa studentów w Polsce wymienić należy także te prowadzone przez Jolantę Jurkowską w Lublinie⁶⁶, Bolesława Szarguta w Szczecinie⁶⁷, Ewę Gorczycką i Mieczysława Stańczyka w Częstochowie⁶⁸, Helenę Walterową (publikacje z lat 50.)⁶⁹, Izabelę Nagórską w Łodzi⁷⁰ oraz Bogumiłę Warząchowską na Śląsku⁷¹.

Wśród łódzkich prac warto zwrócić uwagę na analizy Cecylii Duninowej, która opisała wyniki obserwacji stosunku studentów do książek niebędących lekturą obowiązkową. Badania przeprowadzone były w latach 1951–1961 i objęto nimi łódzkie środowisko studenckie (uzyskano 196 odpowiedzi od studentów różnych lat Uniwersytetu Łódzkiego, Politechniki i Wyższej Szkoły Ekonomicznej; nie uwzględniono jedynie filologów ze względu na niemożliwość do ustalenia obrazu czytelnictwa pozalekturowego)⁷². Dodatkowo do badań włączono studenckie środowisko łódz-

⁶⁴ Ibidem, s. 142–143.

⁶⁵ L. Żyła, op.cit., s. 225.

⁶⁶ J. Jurkowska, *Czytelnictwo w środowisku studentów Akademii Medycznej w Lublinie*, w: *Lublin a książka. Materiały z konferencji naukowej Lublin–Pszczela Wola, 6–7 listopada 2002 r.*, red. A. Krawczyk, E. Józefowicz-Wisińska, Lublin 2004, s. 711–738.

⁶⁷ B. Szargut, *Studenci Szczecina – zakres i formy udziału w kulturze (Materiały z badań)*, Szczecin 1991.

⁶⁸ E. Gorczycka, *Czytelnictwo literatury pięknej i prasy wśród studentów Politechniki Częstochowskiej*, w: E. Gorczycka, M. Stańczyk, *Problemy socjologiczne częstochowskiego środowiska studenckiego*, Częstochowa 1980, s. 195–238; K. Kowalewicz, M. Stańczyk, *Dydaktyka a niektóre problemy procesu wychowawczego*, w: ibidem, s. 151–169.

⁶⁹ H. Walterowa, *Zagadnienia rozwoju czytelnictwa wśród studentów szkół wyższych*, „Przegląd Biblioteczny” 1954, z. 4, s. 289–300.

⁷⁰ I. Nagórska, *Czytelnictwo dzieci i młodzieży w latach 1922–1929 w świetle obserwacji bibliotekarzy Łodzi*, „Bibliotekarz” 1966, nr 5, s. 140–143.

⁷¹ B. Warząchowska, *Uwarunkowania motywacji czytelniczych studentów*, „Bibliotekarz” 1996, nr 11, s. 10–13. W 1999 roku na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach powstała praca magisterska: G. Czempa, *Quo vadis czytelniku? Krótkie rozważania nad czytelnictwem studentów*, „Nauczyciel i Szkoła” 2000, nr 1, s. 66–71.

⁷² C. Duninowa, op.cit., s. 232–233.

kie, liczące w okresie obserwacji ponad 9 tysięcy uczących się na pięciu wyższych uczelniach różnych typów. Z przeprowadzonych analiz wynika, że czas przeznaczony na rozrywki zamykał się w granicach trzech godzin dziennie. W czytelnictwie współczesnym autorka wyróżniła dwa kręgi odbiorców: „spod znaku Camusa, Faulknera czy Sartra” i tych, którzy sięgali po literaturę klasyczną, historyczną i psychologiczną. Specyfika tego rodzaju czytelnictwa spowodowała, że studentom najlepiej służyły biblioteki przeznaczone wyłącznie dla nich⁷³. Ponadto w latach 80. XX wieku Mieczysław Gałuszka i Kazimierz Kowalewicz opisali czytelnictwo studentów w kontekście innych form aktywności kulturalnej. Przeprowadzili badania w Łodzi, wśród słuchaczy II i III roku uniwersytetu, politechniki i akademii medycznej, przy zastosowaniu ankiety audytoryjnej⁷⁴. Autorzy potraktowali czytelnictwo książek jako istotny wskaźnik uczestnictwa w kulturze. Okazało się, że prawie połowa badanych miała minimalny kontakt z instytucjami kultury, a kontakt z książką traktowała jako sposób na wypełnienie wolnego czasu⁷⁵.

Badania czytelnictwa wśród studentów przeprowadzono w Olsztynie po raz pierwszy w latach 50. XX wieku. Objęto nimi słuchaczy Wyższej Szkoły Rolniczej. Celem badań było poznanie, w jakim stopniu szkoła średnia może przyzwyczaić do systematycznego sięgania po literaturę piękną. Badacze przeprowadzili wywiady ze studentami i przeanalizowali karty książek wypożyczanych z Filii Miejskiej i Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej mieszczącej się na pięttrze jednego z domów studenckich. Z badań wynikało, że najczęściej czytane były *Młode lwy* Irwina Shawa i powieści pisarzy zachodnich – francuskich i angielskich. Literatura polska nie cieszyła się zbyt dużym powodzeniem, młodzież najchętniej sięgała po książki z okresu II wojny światowej⁷⁶. Prace badawcze przeprowadzone w latach 80. XX wieku opierały się na materiałach źródłowych filii nr 6 Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej zlokalizowanej w centrum miasteczka akademickiego i dotyczyły pozaprogramowej aktywności czytelniczej, szczególnie czytelnictwa literatury pięknej. Z analizy wynikało, że w tamtym czasie była ona mała⁷⁷.

⁷³ Ibidem, s. 234–235.

⁷⁴ M. Gałuszka, K. Kowalewicz, *Studenckie lektury*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej” 1985, nr 3–4 (71–72), s. 87.

⁷⁵ Ibidem, s. 108–109.

⁷⁶ W. Cudowski, *Co czytają studenci? [w Olsztynie]*, „Warmia i Mazury” 1959, nr 7, s. 9–10.

⁷⁷ B. Ochranowicz, H. Blus, *Zainteresowania czytelnicze studentów*, „Warmia i Mazury” 1980, nr 10, s. 8–9.

W końcu lat 60. XX wieku Ośrodek Metodyczny Wyższych Szkół Rolniczych (później przemianowany na Ośrodek Metodyczny Akademii Rolniczych w Warszawie) zainicjował badania nad stopniem wykorzystania podręczników i skryptów na wyższych uczelniach rolniczych. Do prac badawczych została włączona Biblioteka Główna Akademii Rolniczo-Technicznej, a obserwacją objęto studentów wszystkich lat Wydziału Rolniczego tej uczelni. Dodatkowo o wypowiedzi poproszono pracowników naukowo-dydaktycznych i pracowników Domu Książki. Celem było uzyskanie opinii dotyczących wydawnictw dydaktycznych – ich przydatności w procesie zdobywania wiedzy, obiegu na rynku księgarskim, zasobów biblioteki. Ponadto badacze chcieli poznać zdanie studentów na temat podręczników, ich oczekiwań i modelu podręcznika idealnego. Już wtedy pojawiały się postulaty zwiększenia liczby egzemplarzy w czytelnicy oraz w bibliotece, a ankietowani podkreślali, że dobry podręcznik to podstawa nauczania⁷⁸. Warto w tym miejscu zwrócić też uwagę na prace dotyczące czytelnictwa studentów związanego z ich procesem dydaktycznym autorstwa ówczesnej wicedyrektor Biblioteki Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie – Barbary Ochranowicz. Na łamach czasopisma „*Studia, Materiały i Informacje*” od lat 60. po lata 90. XX wieku publikowała ona efekty swoich obserwacji na temat wykorzystania materiałów dydaktycznych, w tym podręczników i czasopism przez studentów i pracowników Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie⁷⁹. W następnych latach badania o podobnym charakterze były przeprowadzane, nie dotyczyły jednak bezpośrednio czytelnictwa studentów⁸⁰.

⁷⁸ B. Ochranowicz, G. Wróblewska, *Podręcznik w bibliotece uczelnianej*, „*Życie Szkoły Wyższej*” 1974, nr 5, s. 65.

⁷⁹ Zob. wybrane publikacje: B. Ochranowicz, *Opinia studentów Wydziału Rolniczego WSR w Olsztynie o podręcznikach*, „*Studia, Materiały, Informacje – Międzyuczelniany Ośrodek Metodyczny Akademii Rolniczych*” 1972, nr 2, s. 89–97; eadem, *Wykorzystanie księgozbioru podręcznego Czytelni Ogólnej Biblioteki Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie przez studentów Wydziału Rolniczego w semestrze zimowym w roku akademickim 1971/1972*, „*Studia, Materiały, Informacje – Międzyuczelniany Ośrodek Metodyczny Akademii Rolniczych*” 1973, z. 1, s. 161–165; eadem, *Wykorzystanie materiałów dydaktycznych w Bibliotece Głównej Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie*, „*Poradnik Bibliotekarza*” 1980, nr 10, s. 236–237.

⁸⁰ Zob. wybrane publikacje: W. Rumszewicz, *Czytelnia studencka*, „*Solidarność Kortowska*” 1981, nr 3, s. 6–7; M. Dankowska-Kosman, *Diagnoza potrzeb intelektualnych pracowników i studentów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w świetle czytanych przez nich czasopism*, w: *Media i edukacja w globalizującym się świecie*, red. M. Sokołowski, Olsztyn 2003, s. 401–408; M. Świgoń, *Bariery informacyjne, które napotykają studenci podczas samodzielnego wyszukiwania i wykorzystywania informacji*, „*Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*” 1995, nr 2, s. 19–25.

Jeżeliby przyjąć za kryterium podziału rodzaj uczelni, to stosunkowo najczęściej analizowaną grupą byli do tej pory studenci uczelni technicznych. Pierwsze badania czytelnictwa wśród tych słuchaczy pojawiły się w latach 50. XX wieku i dotyczyły słuchaczy uczelni politechnicznych⁸¹. Przykładem mogą być badania Władysławy Dembeckiej na temat techniki pracy naukowej⁸². W latach 70. i 80. XX wieku zajęto się też problemem „humanizacji inteligencji technicznej” oraz jej pozaprogramowymi zainteresowaniami⁸³. W rozwiniętym społeczeństwie socjalistycznym nauki humanistyczne miały pełnić funkcję wychowawczą. Badania empiryczne miały dać możliwość poznania wpływu na kształtowanie osobowości młodego pokolenia⁸⁴. Kolejne lata w Polsce były kontynuacją myśli socjalistycznej i badania naukowe stanowiły jej odzwierciedlenie. Przykładem są analizy naukowe przeprowadzone na politechnikach: częstochowskiej⁸⁵ i wrocławskiej⁸⁶. Ich przedmiotem stały się preferencje czytelnicze studentów II roku – zainteresowanie literaturą piękną i prasą rozpatrywano przez pryzmat form spędzania czasu wolnego. Okazało się, że o ile czytelnictwo prasy usytuowało się wśród innych sposobów spędzania czasu wolnego na jednym z pierwszych miejsc, o tyle czytelnictwo literatury pięknej zajęło znacznie dalszą pozycję. Wśród ankietowanych stwierdzono słabe nasilenie potrzeb i motywacji czytelniczych, badania dowiodły też, że cechy te były wyuczone i zostały rozbudowane w okresie szkoły podstawowej i średniej. Utrwały się i rozwijały w czasie studiów wyższych. Niski poziom czytelnictwa studentów wzbudził niepokój badaczy, jednocześnie określono go jako klasyczny⁸⁷. Podobne cele przyświecały Stanisławowi Gorzkowiczowi podczas przeprowadzania badań na Politechnice Wrocławskiej. Omawiając wyniki, autor podkreślił

⁸¹ Zob. wybrane publikacje: P. Wierzchowski, *Czy naprawdę nie chcą czytać? [studenci Politechniki Gdańskiej]*, „Po prostu” 1954, nr 4, s. 3; J. Adler, *Czytelnictwo studentów Politechniki Łódzkiej. [Z badań przeprowadzonych w roku akademickim 1957/58]*, „Życie Szkoły Wyższej” 1959, nr 2, s. 95–106; T. Krzyżewski, *Udział bibliotek uczelnianych w zwiększaniu sprawności studiów (na przykładzie Politechniki Krakowskiej)*, „Życie Szkoły Wyższej” 1969, nr 4, s. 81.

⁸² W. Dembecka, *Czytelnictwo asystentów uczelni technicznej w zakresie techniki pracy umysłowej i naukowej*, „Roczniki Biblioteczne” R. 17, 1973, z. 1/2, s. 287–304.

⁸³ Zob. wybrane publikacje: S. Gorzkowicz, *Czytelnictwo literatury...*; A. Barcik, *Zainteresowania humanistyczne studentów uczelni technicznych*, Katowice 1980.

⁸⁴ A. Barcik, op.cit., s. 6.

⁸⁵ E. Gorczycka, M. Stańczyk, *Problemy socjologiczne częstochowskiego środowiska studenckiego*, Częstochowa 1980.

⁸⁶ S. Gorzkowicz, *Czytelnictwo literatury...*, s. 32–39.

⁸⁷ E. Gorczycka, op.cit., s. 233–234.

dużą rolę biblioteki w kształtowaniu postaw czytelniczych studentów – jej lokalizacji, wielkości i jakości księgozbioru⁸⁸.

Do sondaży wśród studentów uczelni technicznych powrócono w latach współczesnych, głównie za sprawą problematyki wykorzystania elektronicznych źródeł informacji⁸⁹. Halina Szlejf wygłosiła w 1999 roku referat dotyczący stopnia wykorzystania elektronicznych baz danych w pracy Oddziału Informacji Naukowej Biblioteki Politechniki Opolskiej. Zdaniem autorki w bibliotekach szkół wyższych są to podstawowe źródła informacji⁹⁰. W 2000 roku Magdalena Przybysz przeprowadziła badania wśród studentów dwóch uczelni łódzkich: Uniwersytetu Łódzkiego i Politechniki Łódzkiej. Celem było odtworzenie czytelnictwa studentów wymienionych uczelni i ich preferencji lekturowych oraz zbadanie częstotliwości odwiedzin w księgarniach i bibliotekach. Dodatkowo autorkę zainteresowały pozauczelniane lektury studentów – tytuły i autorzy oraz źródła informacji o wydawnictwach. Badania miały charakter orientacyjny⁹¹ i pokazały, że na postawione na początku pracy pytania trudno było udzielić jednoznacznych odpowiedzi. Ponad połowa ankietowanych studentów Uniwersytetu Łódzkiego przeczytała przynajmniej jedną pozycję niezwiązaną z wymogami egzaminacyjnymi, w miarę upływu czasu zanotowano wzrost zainteresowania książkami⁹². 41% wszystkich ankietowanych dobrze znało źródła promujące różne wydawnictwa⁹³ oraz

⁸⁸ S. Gorzkowicz, *Czytelnictwo literatury...*, s. 37.

⁸⁹ Zob. M. Czujowa, *Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w 75-lecie Uczelni (1919–1994)*, „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 1995, nr 1, s. 23–30; M. Kurkiewicz, *Bazy i usługi informacyjne dostępne w Oddziale Informacji Naukowej Biblioteki Głównej Politechniki Świętokrzyskiej w Kielcach*, „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 1994, nr 4, s. 46–48; E. Nowak, *Wykorzystanie nowych źródeł informacji w bibliotece uniwersyteckiej*, „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 1997, nr 4, s. 7–13; *III Seminarium: Komputerowe systemy biblioteczne w szkołach wyższych regionu bydgoskiego i toruńskiego. Bydgoszcz–Lubostroń 24–25 IV 1997 r.*, Bydgoszcz 1997.

⁹⁰ H. Szlejf, *Obsługa informacyjna użytkowników Biblioteki Politechniki Opolskiej z wykorzystaniem elektronicznych źródeł informacji*, w: *Elektroniczna biblioteka dzisiaj. Efektywne wykorzystanie baz CD ROM w sieciach komputerowych: Materiały II Konferencji Górnośląskiego Konsorcjum Bibliotek Naukowych Katowice–Opole 21–23 kwietnia 1999*, red. B. Zajączkowska, Katowice 2000, s. 71–83.

⁹¹ M. Przybysz, *Jeśli nie oni, to kto? Czytelnictwo wśród studentów Uniwersytetu Łódzkiego i Politechniki Łódzkiej*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum” 2003, z. 11, s. 17–18.

⁹² *Ibidem*, s. 23.

⁹³ Studenci głównie odnosili się do informacji zamieszczonych w prasie.

odwiedzało księgarnie i biblioteki. Potrzeby czytelnicze w dużej mierze były zaspokajane też domowymi księgozbiorami, które posiadało 60% ankietowanych⁹⁴.

Helena Walterowa w latach 50. XX wieku przeprowadziła badania naukowe dotyczące czytelnictwa studentów uczelni ekonomicznych⁹⁵. Autorka, opierając się w dużej mierze na obserwacjach studentów w bibliotekach uczelni wyższych, stwierdziła, że studenci nie przyswajali wiedzy samodzielnie. Na pierwszych latach studiów słuchacze raczej nie pogłębiali swojej wiedzy – nie czytali dodatkowej literatury, ograniczali się do lektury obowiązkowej. Prowadziło to do tego, że nie potrafili korzystać z podstawowych informatorów: bibliografii i katalogów rzeczowych⁹⁶. Walterowa upatrywała możliwości rozwoju czytelnictwa studentów w polepszeniu konstrukcji podręczników akademickich i w racjonalnej działalności bibliotek akademickich⁹⁷.

Od lat 70. XX wieku w literaturze przedmiotu zaczęły ukazywać się obserwacje czytelnictwa studentów uczelni rolniczych⁹⁸. Głównym problemem prac badawczych były zainteresowania czytelnicze, w tym też pozaprogramowe, poziom czytelnictwa, czynniki mające na nie wpływ oraz formy upowszechniania książki w środowisku⁹⁹. Przeprowadzone wywiady i analizy dokumentacji bibliotecznej pokazywały, że czytelnic-

⁹⁴ M. Przybysz, op.cit., s. 32–33.

⁹⁵ Zob. wybrane publikacje: H. Walterowa, *Przysposobienie czytelnicze studentów I roku w Bibliotece Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Łodzi*, „Bibliotekarz” 1953, t. 2, nr 6, s. 179. Autorami pozostałych badań byli: M. Czaplicka, M.J. Ziomek, *Analiza czytelnictwa studentów Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Katowicach*, „Zeszyty Naukowe WSE Katowice” 1957, nr 1, s. 139–146; H. Zakrzewska, *O przysposobieniu czytelniczym i bibliotecznym studentów I roku w Bibliotece Szkoły Głównej Planowania i Statystyk*, „Bibliotekarz” 1956, nr 8, s. 236–239.

⁹⁶ H. Walterowa, *Czytelnictwo studentów...*, s. 290.

⁹⁷ *Ibidem*, s. 294.

⁹⁸ T. Cieślak, D. Wasilewska, *Czytelnictwo czasopism zawodowych wśród studentów Wyższych Szkół Rolniczych w aspekcie warunków środowiskowych*, „Roczniki Biblioteczne” R. 17, 1973, z. 1/2, s. 305–330; B. Ochranowicz, *Wykorzystanie księgozbioru podręcznego Czytelnii Ogólnej Biblioteki Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie przez studentów Wydziału Rolniczego w semestrze zimowym w roku akademickim 1971/1972*, „Studia, Materiały Informacyjne Akademii Rolniczej” 1973, z. 1, s. 161–165; M. Zawłocka, J. Pomulanka, *Badanie czytelnictwa studentów na podstawie księgozbioru Biblioteki Głównej Akademii Rolniczej w Krakowie w latach 1966–1971*, „Studia, Materiały Informacyjne Akademii Rolniczej” 1973, z. 4, s. 53–64.

⁹⁹ Zob. J. Chłodnicki, *Formy upowszechniania książki i czytelnictwa w UL w Gardzienicach*, „Oświata Dorosłych” 1972, nr 7, s. 413–415.

two studentów rolniczych kierunków studiów wynikało częściej z konieczności niż z własnych zainteresowań. Najgorzej przedstawiało się czytelnictwo prasy i czasopism specjalistycznych, słuchacze sięgali po nie, gdy zmuszały ich do tego wymagania prowadzących ćwiczenia (referaty, seminaria, prace dyplomowe) bądź forma zaliczenia przedmiotu¹⁰⁰.

Pierwsze ukierunkowane badania środowiska studentów uniwersytetów pojawiły się po 1960 roku¹⁰¹. Jednym z pierwszych autorów publikacji dotyczących tej tematyki była Wiktoria Posadzy. Autorka oparła się na obserwacjach studentów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w wypożyczalni i czytelni czasopism, składanych przez nich zamówień i analizie danych statystycznych¹⁰². Celem badań, podobnie jak w wyżej omówionych wypadkach, było zaprezentowanie danych dotyczących czytelnictwa obowiązkowego i pozaobowiązkowego studentów oraz przedstawienie zmiennych warunkujących. Obserwacje pokazały, że z wypożyczalni w bibliotece głównej korzystało 60% studiujących na uniwersytecie słuchaczy, którzy wykorzystywali 45% dostępnych książek. Jednocześnie z czasopism korzystało 35% studentów. Na wszystkich wydziałach od stycznia do lutego oraz w kwietniu wzrastało zapotrzebowanie na literaturę obowiązkową. Liczba zamówień na skrypty i podręczniki była szczególnie duża wśród słuchaczy niższych lat. Ogólnie studenci niechętnie korzystali natomiast z literatury w języku obcym, wypożyczenia stanowiły 4%. Literatura niezwiązana z tokiem studiów, czyli zazwyczaj literatura piękna, cieszyła się największym powodzeniem wśród słuchaczy kierunków filologicznych. Zainteresowanie be-

¹⁰⁰ T. Cieślak, *Czytelnictwo czasopism fachowych wśród studentów WSR w Szczecinie*, „Życie Szkoły Wyższej” R. 17, 1969, nr 4, s. 86–88, s. 86.

¹⁰¹ Zob. wybrane publikacje: M. Trawińska-Kwaśniewska, *Studenci I roku w świetle badań ankietowych wybranych sekcji i ośrodków uniwersyteckich*, Warszawa 1963; A. Zawadzka, *Czytelnictwo studentów Uniwersytetu Wrocławskiego uwarunkowane obciążeniem studiami*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1973, nr 199, s. 51–85. Ponadto przeprowadzane były badania w innych ośrodkach akademickich, zob. A. Kamińska, *Czytelnictwo w życiu studentów pierwszego roku PWSZ w Płocku*, „Zeszyty Naukowe PWSZ Płock” 2004, s. 263–275; B. Mikuszewska-Kamińska, R. Mroczek, *Słów kilka o czytelnictwie studentów AWF w Krakowie*, w: *Młodzież jako przedmiot badań naukowych: konteksty teoretyczne i metodologiczne: materiały z XII Ogólnopolskiej Letniej Szkoły Młodych Pedagogów, Waplewo, 7–12 września 1998*, red. J. Górniewicz, Olsztyn 1999.

¹⁰² Kilka lat później, w 1966 roku, na Uniwersytecie Poznańskim odbyła się sesja naukowa, na której Maria Walentynowicz wygłosiła referat dotyczący nauki własnej studentów pracujących. Cyt. za: W. Posadzy, *Zaopatrzenie biblioteczne studentów pracujących i studiujących zaocznie na UAM*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza” 1969, z. 8, s. 226.

letrystyką na pozostałych wydziałach uzależnione było od panującej mody¹⁰³.

Dokładniejsza analiza badań empirycznych pozwala na wydzielenie szczegółowego kryterium – kierunku studiów. Najczęściej badaną grupą byli do tej pory studenci bibliotekoznawstwa – ukazało się wprawdzie niewiele prac na ten temat, ale najwięcej w porównaniu z innymi kierunkami studiów¹⁰⁴. Pierwszą analizę badań dotyczącą tego środowiska opublikował Leszek Żyła w 1982 roku na łamach „Rocznika Naukowo-Dydaktycznego”. Podstawę opracowania stanowiły ankiety przeprowadzone wśród studentów I i II roku bibliotekoznawstwa uczelni w Krakowie, Kielcach i Bydgoszczy¹⁰⁵. Badania dowiodły, że na utrwalanie nawyków czytelniczych studentów największy wpływ miała szkoła średnia, większy niż uczelnia wyższa¹⁰⁶. Zainteresowania ankietowanych oscylowały wokół literatury pięknej, natomiast czytelnictwo podręcznikowe obejmowało głównie literaturę związaną tematycznie z programem nauczania poszczególnych przedmiotów. Do czynników utrudniających lekturę badani zaliczyli: brak pomocy ze strony prowadzących zajęcia i niezaangażowanie organizacji studenckich w rozwój zainteresowań, ponadto: zmęczenie, nadmiar materiału polecanego do przeczytania i brak książek w bibliotekach. Na początku lat 90. XX wieku Beata Ćwiertnia opisała wy-

¹⁰³ W. Posadzy, *Uwagi nad czytelnictwem studentów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. (Observacje i analiza zamówień przeprowadzone w Wypożyczalni i Czytelnicy Czasopism w II semestrze roku akademickiego 1958/59)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu” 1962, nr 38, z. 2, s. 158.

¹⁰⁴ Zob. wybrane publikacje: B.E. Łaszewska-Radwańska, *Zainteresowania czytelnicze i odbiór literatury pięknej przez studentów pierwszego roku Instytutu Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego*, w: *Nauczyciel-bibliotekarz – przygotowanie do zawodu*, red. J. Jarowiecki, Kraków 1998, s. 235–243; A. Has-Tokarz, *Książka w środowisku studentów bibliotekoznawstwa UMCS w Lublinie*, w: *Lublin a książka. Materiały z konferencji naukowej Lublin–Pszczela Wola, 6–7 listopada 2002 r.*, red. A. Krawczyk, E. Józefowicz-Wisińska, Lublin 2004, s. 711–738; A. Nosek, *Czytelnictwo studentów studiów stacjonarnych pierwszego stopnia Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UwB w 2005 roku*, w: *Od księgoznawstwa przez bibliotekoznawstwo do nauki o informacji XXI wieku*, red. J. Leończuk, Białystok 2007, s. 225–239; B. Staniów, *Lektury inicjacji czytelniczych*, „Biuletyn EBIB” 2011, nr 4 (122) [online], [dostęp: 6.08.2012], dostępny w internecie: <http://www.nowyebib.info/biuletyn/archiwum-numerow/434-ebib-42011-1223>; M. Antczak, *Nowe formy wdrażania zagadnień związanych z marketingiem w bibliotece (w tym public relations) w edukacji studentów Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego*, w: *Public relations: biblioteki, wydawnictwa, informacja naukowa, uczelnie*, red. M. Kocójowa, Kraków 2004, s. 224–228.

¹⁰⁵ L. Żyła, op.cit., s. 225.

¹⁰⁶ M. Świda-Ziemba, *Obraz świata i bycia w świecie (z badań młodzieży licealnej)*, Warszawa 2000.

niki sondażu przeprowadzonego wśród studentów III roku bibliotekoznawstwa i informacji naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach¹⁰⁷.

Czytelnictwo studentów mieszkających w domach studenckich

Ciekawe, choć niezbyt liczne badania były przeprowadzone wśród studentów zamieszkujących akademiki – zapoczątkowała je Jadwiga Kołodziejska w 1955 roku w ramach pracy Instytutu Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej. Przedstawiła ona rejestr stałych bibliotek w warszawskich domach akademickich i ich organizację¹⁰⁸. Rok później problemy czytelnictwa w domach studenckich opisała Jadwiga Adler. Okazało się, że młodzież szukała w literaturze głównie „gotowych rozwiązań światopoglądowych”, dlatego największą popularnością cieszyły się „powieści kontrowersyjne”. Rzadko natomiast studenci sięgali po literaturę popularnonaukową i powieść podróżniczą¹⁰⁹. Pozostałe badania środowiska akademickiego należy zaliczyć do typowo społecznych, dotyczyły bowiem problemów wychowawczych w domach studenckich¹¹⁰.

Czytelnictwo studentów studiów niestacjonarnych

Studia niestacjonarne – metodyka nauczania, program i sami studenci – od momentu pojawienia się były przedmiotem wielu dyskusji¹¹¹. Nauczanie powszechnie nazywane zaocznym miało pozwolić na zdobywanie wyższego wykształcenia równoległe z wykonywaniem pracy zarobkowej. Jego rozwój nastąpił po 1945 roku, chociaż wcześniej istniało już od wielu lat¹¹². Do utworzenia tej formy edukacji przyczyniły się dwa nurty ruchu oświatowego: rozwój oświaty dorosłych i nauczanie

¹⁰⁷ B. Ćwiertnia, *Jak szybko czytają studenci?*, „Poradnik Bibliotekarza” R. 45, 1993, nr 6, s. 22–23.

¹⁰⁸ J. Kołodziejska, op.cit., s. 237–238.

¹⁰⁹ J. Adler, *Z problemów...*, s. 329–335.

¹¹⁰ Zob. B. Budziszewska, *Organizacja kolektywu w domach studenckich na Węgrzech*, „Życie Szkoły Wyższej” 1974, nr 1, s. 91–95; I. Jundziłł, *Dom studenta jako środowisko wychowawcze*, „Życie Szkoły Wyższej” 1975, nr 4–5, s. 85–97; I. Kurzela, A. Kamiński, K.Z. Sowa, *Z badań nad środowiskiem domu studenckiego*, Warszawa 1967; E. Gorczycka, M. Stańczyk, *Mój akademik – moje w nim miejsce*, w: E. Gorczycka, M. Stańczyk, *Problemy socjologiczne częstochowskiego środowiska studenckiego*, Częstochowa 1980, s. 170–194; W. Najmowicz, *Problemy wychowania w domu studenckim*, Olsztyn 1985.

¹¹¹ Obszerną bibliografię dotyczącą studiów niestacjonarnych można znaleźć w artykule: *Studia dla pracujących. Zestawienie bibliograficzne*, „Życie Szkoły Wyższej” 1965, nr 4, s. 121–129.

¹¹² Zob. M. Walentynowicz, *Organizacja nauki własnej studentów pracujących (kierunki humanistyczne)*, Poznań 1969, s. 11; J. Wąsicki, *Studia zaoczne na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 1951–1965*, w: *Nauczanie na studiach*

korespondencyjne. Jednocześnie powstanie studiów niestacjonarnych spowodowało utrwalenie się w świadomości społecznej przeświadczenia, że ludzie dorośli również mogą się uczyć i rozwijać oraz że można zdobywać wykształcenie bez stałego kontaktu z wykładowcą¹¹³. Od początku w tego typu nauczaniu kładziono nacisk na dominującą rolę nauki własnej słuchaczy.

Literaturę dotyczącą studentów studiów niestacjonarnych lat 60. i 70. XX wieku można podzielić na trzy grupy, z których najobszerniejsza związana była z nauczaniem na tego rodzaju studiach. Warto w tym miejscu wymienić publikacje: Jana Starościaka¹¹⁴, Bogumiła Leszczyńskiego¹¹⁵, Marii Walentynowicz¹¹⁶ i Marii Trawińskiej¹¹⁷. Starościak zwrócił uwagę na dużą rolę prac pisemnych jako formy zaliczenia przedmiotów na studiach niestacjonarnych. W początkowym etapie powstawania tego typu nauczania w Polsce panowała ogólna tendencja wprowadzania do planu zajęć dużej liczby prac pisemnych. Studenci ograniczali się jednak do przepisywania fragmentów książek i referowania cudzych myśli, brak zatem było w ich pracy samodzielności¹¹⁸. Maria Walentynowicz ukazała trudności studentów studiów niestacjonarnych związane z organizacją warsztatu naukowego i problemy z dostępnością podręczników. Około 60% słuchaczy kupowało książki, ich księgozbiory domowe były liczniejsze niż biblioteki domowe innych grup społecznych ze względu na większe zainteresowanie pracą z książką¹¹⁹.

Do grupy drugiej, dotyczącej literatury ściśle związanej z tematyką czytelnictwa – podręcznikowego, czasopism i niezwiązanego z programem studiów – zaliczyć można publikacje następujących autorów: Krystyny

zaocznych, Poznań 1968; J. Wiktorowicz, *Nauczanie języka łacińskiego na studiach zaocznych*, „Życie Szkoły Wyższej” 1974, nr 2, s. 83–87.

¹¹³ M. Walentynowicz, *Organizacja nauki...*, s. 5–6.

¹¹⁴ J. Starościak, *Praca pisemna jako metoda uczenia się w zaocznych formach studiów wyższych*. (Na przykładzie prac stosowanych na Studium Zaocznym Pedagogiki UW), „Chowanna” 1963, z. 4, s. 472–484.

¹¹⁵ B. Leszczyński, *Ćwiczenia audytoryjne na studiach zaocznych*, „Życie Szkoły Wyższej” 1965, nr 4, s. 32–35.

¹¹⁶ M. Walentynowicz, *Organizacja nauki...* Zob. też podrozdział *Czytelnictwo studentów (okres młodości 18–22/25 lat)* w książce tejże autorki *Postawy czytelnictwa powszechnego*, Wrocław 1970, s. 277–284.

¹¹⁷ M. Trawińska, *Zaocznie po dyplom*, Warszawa 1965.

¹¹⁸ J. Starościak, *op.cit.*, s. 473.

¹¹⁹ M. Walentynowicz, *Organizacja nauki...*, s. 26. Por. Z. Krasieński, *Miejsce książki fachowej w życiu kulturalnym inteligencji*, Warszawa 1965.

Rogalskiej¹²⁰, Jana Błuszkowskiego, Stanisława Opali¹²¹, Wacława Makarczyka, Mirosławy Jastrzęb-Mrozickiej¹²², Tadeusza Orackiego¹²³, Ryszarda Dżamana¹²⁴ i Elżbiety Marek¹²⁵.

Członkowie Naczelnej Rady Zrzeszenia Studentów Polskich – Błuszkowski i Opala – opisali badania socjologiczne dotyczące funkcjonowania systemu studiów dla pracujących, w tym zaopatrzenia bibliotek w podręczniki i skrypty. Na podstawie rezultatów sondażu stwierdzono, że 56% badanych odczuwało brak tego typu literatury, a około 38% uważało, że zaopatrzenie to było wystarczające. Ponad 26% badanych uznało, że w bibliotece uczelnianej znajdowały się potrzebne im podręczniki, ale nie można było ich wypożyczyć¹²⁶. Autorzy uznali powyższe wyniki za niepokojące¹²⁷.

Celem badań Elżbiety Marek było określenie, co i jak czytali nauczyciele studiujący, gdzie zaopatrywali się w książki i czasopisma oraz jakie napotykali wówczas utrudnienia. Zamiarem autorki była chęć pokazania, w jakim stopniu organizacja warsztatu czytelniczego bibliotek odpowiadała zmieniającym się potrzebom studiów zaocznych i w jakim stopniu rynek wydawniczy zaspokajał potrzeby czytelnicze w zakresie literatury pedagogiczno-psychologicznej. Przeprowadzone badania dowiodły, że wszyscy studenci zaoczeni gromadzili wspomnianą literaturę¹²⁸. Wspólną cechą powyższych artykułów była mocno podkreślona zależność efektywności studiów zaocznych od lepszego zaopatrzenia słuchaczy w skrypty i podręczniki.

¹²⁰ K. Rogalska, *O lekturach dla studiujących – optymistycznie. (Pomoc bibliotek dla studiujących zaocznie)*, „Głos Nauczycielski” 1964, nr 5, s. 3.

¹²¹ J. Błuszkowski, S. Opala, *Zaopatrzenie w podręczniki i skrypty słuchaczy studiów dla pracujących*, „Życie Szkoły Wyższej” 1965, nr 12, s. 61–62.

¹²² W. Makarczyk, M. Jastrzęb-Mrozicka, *Czytelnictwo prasy wśród studentów zaocznych wyższych szkół rolniczych*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1968, z. 2, s. 89.

¹²³ T. Oracki, *Czytelnictwo w kształceniu ogólnym i zawodowym słuchaczy studiów nauczycielskich*, „Z Doświadczeń Bibliotek Szkolnych” R. 8, 1969, s. 35–47.

¹²⁴ R. Dżaman, W. Kozioł-Zabłocka, *Wybrane problemy czytelnictwa wśród studentów zaocznych Wyższej Szkoły Morskiej w Szczecinie. Stan na dzień 31 marca 1977 r.*, „Bibliotekarz Zachodniopomorski” 1978, nr 2/3, s. 26–36.

¹²⁵ E. Marek, *Czytelnictwo w pracy samokształceniowej nauczycieli studiujących zaocznie*, „Ruch Pedagogiczny” 1991, nr 5/6, s. 93–102.

¹²⁶ J. Błuszkowski, S. Opala, op.cit., s. 62–63.

¹²⁷ Ibidem, s. 65.

¹²⁸ E. Marek, op.cit., s. 95–96.

Trzecia grupa tematyczna, której w latach 60. XX wieku poświęcono sporo miejsca w literaturze przedmiotu, to piśmiennictwo dotyczące roli bibliotek w pracy naukowej i samokształceniowej studentów studiów niestacjonarnych. Na uwagę zasługują autorzy prac: Jolanta Marcinkowska¹²⁹, Elżbieta Marczevska-Stańdowa¹³⁰, Wiktoria Posadzy¹³¹ i Maria Trzczińska¹³².

Czytelnictwo literatury pięknej i podręczników

Problem czytelnictwa **literatury pięknej** wśród studentów najwcześniej w Polsce został podjęty w 1954 roku na łamach czasopisma „Po prostu”¹³³. Wiele publikacji na ten temat pojawiło się też w latach 60. i 70. XX wieku. Badania dotyczyły głównie czytelnictwa modnej bądź popularnej wówczas literatury. Przeprowadzono je głównie wśród studentów uniwersytetów ludowych i słuchaczy kierunków technicznych¹³⁴. W latach 80. i 90. XX wieku interesowano się raczej ogólnymi tendencjami w czytelnictwie literatury pięknej i zainteresowaniami młodej inteligencji¹³⁵. Współcześnie, gdy bardzo poczytna stała się literatura fantasy, również zaczynają

¹²⁹ J. Marcinkowska, *Działalność informacyjna biblioteki na rzecz studentów zaocznych*, „Roczniki Biblioteczne” 1969, z. 1/2, s. 249–259.

¹³⁰ E. Marczevska-Stańdowa, *Udostępnianie zbiorów bibliotecznych z punktu widzenia studentów zaocznych*, „Roczniki Biblioteczne” R. 13, 1969, z. 1/2, s. 239–247.

¹³¹ W. Posadzy, *Zaopatrzenie...*, s. 226–240.

¹³² M. Trzczińska, *Rola bibliotek w zaspokajaniu potrzeb czytelniczych studentów zaocznych*, „Życie Szkoły Wyższej” 1963, nr 12, s. 67–68.

¹³³ R. Michalski, *Alarmujemy! Czytelnictwo literatury pięknej wśród studentów*, „Po prostu” 1954, nr 40, s. 5.

¹³⁴ Zob. wybrane publikacje: A. Leszczyński, „...Co ich przykład wszystkim świeci...” *Odpowiedź na ankietę „Od nowa” dotyczącą gustów czytelniczych wśród studentów*, „Od nowa” 1960, nr 14, s. 4; I. Pochylska, *Czytelnictwo beletrystyki wśród studentów (na przykładzie osiedla akademickiego w Poznaniu)*, „Życie Szkoły Wyższej” 1969, nr 4, s. 89–90; K. Kraśniewska, *Recepcja „Marty” E. Orzeszkowej wśród słuchaczek Uniwersytetów Ludowych*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1969, t. 5, s. 87–88; M. Boni, *Literatura iberoamerykańska w kulturze czytelniczej studentów*, „Przegląd Humanistyczny” 1977, nr 12, s. 143; S. Gorzkowski, *Czytelnictwo literatury pięknej i pism społeczno-kulturalnych wśród studentów Politechniki Wrocławskiej. Streszczenie*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. [Seria] A” 1971, t. 26, s. 38.

¹³⁵ Por. E. Gorczycka, op.cit.; B. Koper, op.cit., s. 1, 13; P. Wasilewski, *Studenckie bestsellery*, „Tu i Teraz” 1984, nr 40, s. 11; M. Ciupek, *Sienkiewicz i stare panny. Co czytają studenci*, „Dekada Literacka” 1993, nr 17, s. 10–11; M. Janicki, *Pokolenie smutnych Płasków*, „Polityka” 1990, nr 38, s. 9; idem, *Tajny kod. Co dzisiaj czyta młoda inteligencja?*, „Polityka” 1990, nr 20, s. 9; M. Grześkiewicz, *Studenci wobec kanonu i lektur własnych*, „Polonistyka” 1999, nr 9, s. 526–529; B.E. Łaszewska-Radwańska, op.cit., s. 235–243.

pojawiać się prace relacjonujące badania jej czytelnictwa¹³⁶. Równoległy nurt badań dotyczył czytelnictwa pozaprogramowego studentów i koncentrował się wokół uczestnictwa studentów w kulturze. Najwięcej publikacji z tego zakresu ukazuje się współcześnie¹³⁷.

Temat czytelnictwa **podręczników** pojawiał się na marginesie rozważań dotyczących metod przygotowywania się do zajęć dydaktycznych oraz strategii studiowania¹³⁸. O roli podręczników wspomniano już w artykułach z lat 50. i 60. XX wieku¹³⁹, jednak najwięcej publikacji na ten temat pojawiło się w latach 70. i 80. XX wieku¹⁴⁰. Przykładem może być seria badań przeprowadzonych w 1971 roku przez Międzyuczelniany Ośrodek Metodyczny Wyższych Szkół Rolniczych wśród studentów i profesorów kierunków rolniczych w największych ośrodkach akademickich w Polsce, o których wspomniano przy okazji opisywania czytelnictwa studentów w Olsztynie. Celem badań było poznanie opinii na temat

¹³⁶ Zob. J. Hodun, *Spółeczny obieg twórczości Andrzeja Sapkowskiego w środowisku studenckim*, w: *Bestsellery. Literatura popularna. Odbiorcy. Empiryczne badania współczesnego czytelnictwa*, red. A. Dymmel, Lublin 2009, s. 73–95.

¹³⁷ Zob. J. Zarzycka-Skrzypek, *Pozaprogramowa aktywność poznawczo-naukowa studentów a typ uczelni*, Warszawa–Łódź 1984; R. Chymkowski, *Pozaliterackie zainteresowania czytelnictwa studentów*, „Przegląd Humanistyczny” R. 47, 2003, nr 5, s. 83–95; J. Urbanek, *Uczestnictwo młodzieży akademickiej w kulturze*, Kraków 2002, s. 60–70; W. Wróblewska, *Aspiracje edukacyjne studentów*, Białystok 2001, s. 97–99; M. Krasucka-Betiuk, *Badania kultury literackiej młodzieży studiującej – propozycja teoretyczno-metodologiczna*, „Kultura i Edukacja” 2004, nr 3, s. 73–88.

¹³⁸ Zob. M. Wigłuszowa, *Zagadnienia gromadzenia i udostępniania podręczników w Bibliotekach Głównych Wyższych Szkół Rolniczych na przykładzie WSR w Krakowie. Referat wygłoszony na konferencji roboczej Bibliotek Głównych Wyższych Szkół Rolniczych w Krakowie w dn. 26–27 V 1965*, Kraków 1965, s. 27; T. Dzierżykraj-Rogalski, *Przygotowanie studentów do sesji egzaminacyjnej*, „Życie Szkoły Wyższej” 1956, nr 1, s. 87–89.

¹³⁹ Zob. K. Lech, *Rola podręcznika w pracy studentów w szkole wyższej*, w: *Metodologia podręcznika akademickiego przystosowanego do zadań wyższych szkół rolniczych*, Warszawa 1968, s. 33–35; J. Mazur, *Wykorzystanie podręczników w przygotowaniu się studentów do egzaminów na wydziałach rolniczych WSR*, w: *ibidem*, s. 64; S. Nyrek, *Funkcja podręcznika w realizacji programu studiów i kształtowania profilu absolwenta wyższej szkoły rolniczej*, w: *ibidem*, s. 49; K. Molik, *Przydatność podręczników w opinii studentów Wydziału Ekonomiczno-Rolniczego SGGW w Warszawie*, „Studia, Materiały, Informacje – Międzyuczelniany Ośrodek Metodyczny Akademii Rolniczych” 1969, z. 3 (10), s. 95.

¹⁴⁰ Por. B. Ochranowicz, G. Wróblewska, *op.cit.*, s. 65–70; *Nauka własna studenta*, red. J. Zborowski, Warszawa 1976; A. Łukawska, *Metody przygotowania się studentów do ćwiczeń*, w: *Nauka własna...*, s. 127–171; E. Orłof, *Źródło wiedzy rzeczowej studenta*, w: *Nauka własna...*, s. 243–273; B.D. Gołębiak, *Indywidualne strategie studiowania*, „Życie Szkoły Wyższej” 1989, nr 12, s. 43–51; B. Gołębiak, *Stosunek studentów uniwersytetu do nauki*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej” 1980, nr 1 (49), s. 83–94.

obowiązujących wówczas podręczników, zaopatrzenia w nie oraz poprawy sytuacji w tym zakresie. Chciano też wyłonić podręczniki i skrypty najbardziej przydatne studentom w świetle programu studiów, wskazać przedmioty, do których brakowało odpowiedniej pomocy. Do współpracy przystąpili pracownicy bibliotek poszczególnych szkół rolniczych, którzy mieli rozprawić ankiety wśród studentów (stacjonarnych i niestacjonarnych), pracowników naukowo-dydaktycznych, bibliotekarzy i księgarzy¹⁴¹. Dodatkowo uczestniczyli oni w konferencjach, na których poruszano tematykę ogólnych problemów związanych z podręcznikami oraz konfrontowano opinie użytkowników (studentów i pracowników naukowo-dydaktycznych) z ich autorami. Badania przeprowadzono na terenie 22 różnych uczelni wyższych, stanowiły one pierwszy większy sondaż opinii studentów i pracowników dydaktycznych na temat podręczników akademickich. Wyniki ankiet posłużyły do opisanie miejsca i funkcji tego typu wydawnictw oraz sprecyzowania cech, które pozwoliły na opracowanie modelu podręcznika oczekiwanego i pożądanego przez studentów i pracowników uczelni¹⁴². Wypowiedzi ankietowanych dotyczyły czterech grup zagadnień: roli i funkcji podręczników akademickich w procesie kształcenia, elementów treści i cech ułatwiających lub utrudniających korzystanie z nich, poziomu opracowania edytorskiego, propozycji doskonalenia treści i formy tego typu wydawnictw. Zdaniem pytanego egzaminator i osoba prowadząca zajęcia dydaktyczne określały rolę i znaczenie podręcznika dla danego przedmiotu¹⁴³. Rezultaty badań zostały opublikowane w 1972 roku w czasopiśmie wydawanym przez Międzyuczelniany Ośrodek Metodyczny Akademii Rolniczych: „Studia, Materiały i Informacje”¹⁴⁴.

¹⁴¹ A. Kuczaj, T. Cieślak, *Opinia studentów Wydziału Rolniczego WSR w Szczecinie o podręcznikach*, „Studia, Materiały, Informacje – Międzyuczelniany Ośrodek Metodyczny Akademii Rolniczych” 1972, nr 2, s. 64.

¹⁴² K. Pauzewicz, *Podręczniki akademickie w opinii studentów i pracowników naukowo-dydaktycznych. Wyniki pierwszych badań sondażowych o wybranych podręcznikach*, w: *Podręcznik akademicki. Metodologia. Funkcje dydaktyczne. Edytorstwo. Polityka wydawnicza. Materiały sympozjum zorganizowanego przez Międzyuczelniany Zakład Badań nad Szkolnictwem Wyższym i Państwowe Wydawnictwo Naukowe we wrześniu 1972 r.*, red. A. Żydrowicz, Warszawa 1973, s. 101–103.

¹⁴³ *Ibidem*, s. 105.

¹⁴⁴ Zob. wybrane publikacje: T. Cieślak, *Czytelnictwo czasopism fachowych wśród studentów i jego wpływ na wyniki nauczania*, „Studia, Materiały, Informacje – Międzyuczelniany Ośrodek Metodyczny Akademii Rolniczych” 1972, nr 2 (19), s. 35–53; K. Molik, *Problem zaopatrzenia studentów wydziałów rolniczych w podręczniki i skrypty*, „Studia, Materiały, Informacje – Międzyuczelniany Ośrodek Metodyczny Akademii Rolniczych” 1972, nr 2, s. 54–63; J. Gerus, *Opinia studentów Wydziału Rolniczego*

W latach 70. XX wieku pojawiły się również publikacje dotyczące powinności w zakresie tworzenia podręczników akademickich, metodologii ich pisania i wytycznych do ich zawartości. Przykładem prekursorów w tej dziedzinie są Zofia Kietlińska¹⁴⁵, Leon Marszałek¹⁴⁶ i Czesław Maziarz. Badania i prace pod redakcją ostatniego z wymienionych naukowców nie wiązały się bezpośrednio z badaniami czytelnictwa studentów, ich celem było danie odpowiedzi na pytanie, jaki powinien być podręcznik akademicki, a w efekcie opracowanie ogólnych podstaw teorii podręcznika – określenie jego istoty i funkcji dydaktycznych¹⁴⁷.

Pod koniec lat 60. XX wieku Kolegium Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego podjęło prace analityczne związane z problematyką podręczników oraz pomocy dydaktycznych, z których korzystali studenci studiów niestacjonarnych. W 1967 roku odbyło się sympozjum na temat metodologii podręcznika akademickiego przystosowanego do celów i warunków wyższych szkół rolniczych. Obrady poprzedziły badania sondażowe na wybranych wydziałach w uczelniach rolniczych na temat wykorzystania podręczników w procesie dydaktycznym oraz współdziałania w tym zakresie katedr, bibliotek i księgarni. Równocześnie dokonano oceny podręczników według jednolitych kryteriów¹⁴⁸.

Czytelnictwu podręczników poświęcone były badania nad wykorzystaniem tego typu literatury zagranicznej. Zdecydowana jednak większość

WSR we Wrocławiu o podręcznikach, „Studia, Materiały, Informacje – Międzyuczelniany Ośrodek Metodyczny Akademii Rolniczych” 1972, nr 2, s. 75–82; J. Gutowska, *Opinia studentów Wydziału Rolniczego SGGW o wykorzystaniu i przydatności podręczników oraz czasopiśm w czasie studiowania*, „Studia, Materiały, Informacje – Międzyuczelniany Ośrodek Metodyczny Akademii Rolniczych” 1972, nr 2, s. 83–88; L. Patyra, *Opinia studentów Wydziału Rolniczego WSR w Lublinie o podręcznikach*, „Studia, Materiały, Informacje – Międzyuczelniany Ośrodek Metodyczny Akademii Rolniczych” 1972, nr 2, s. 98–101; E. Rucińska, *Przydatność podręcznika i innych pomocy naukowych w studiowaniu w świetle wypowiedzi studentów Wydziału Rolniczego WSR w Poznaniu*, „Studia, Materiały, Informacje – Międzyuczelniany Ośrodek Metodyczny Akademii Rolniczych” 1972, nr 2, s. 102–113.

¹⁴⁵ Z. Kietlińska, *Czy warto pisać podręcznik?*, „Życie Szkoły Wyższej” 1956, nr 4, s. 47–50.

¹⁴⁶ L. Marszałek, *Problemy podręczników dla szkół wyższych*, „Życie Szkoły Wyższej” 1956, nr 9, s. 47–53.

¹⁴⁷ *Problemy modelowania i optymalizacji podręcznika akademickiego. Materiały z seminarium naukowego Warszawa, 6 grudnia 1977 r.*, red. C. Maziarz, Warszawa–Łódź 1980, s. 3–4.

¹⁴⁸ J. Mazur, *O racjonalny model podręcznika akademickiego i jego właściwe miejsce w procesie dydaktycznym WSR*, „Studia, Materiały, Informacje – Międzyuczelniany Ośrodek Metodyczny Akademii Rolniczych” 1968, z. 1/5, s. 39.

bibliotek nie prowadziła statystyk udostępniania książek zagranicznych¹⁴⁹. W 1999 roku przeprowadzono ankietę dotyczącą: liczby książek kupowanych przez biblioteki, sposobu typowania wydawnictw do kupna i sposobu realizacji zamówień, finansowania zakupów, wykorzystania książek zagranicznych przez użytkowników. Celem badań było zebranie informacji na temat zakupu i wykorzystania książek zagranicznych w bibliotekach akademickich w Polsce. Zdecydowano się na wysłanie ankiety do 113 bibliotek, w tym do wszystkich 106 bibliotek głównych wyższych uczelni państwowych. Z zebranych informacji wynikało, że prawie wszystkie biblioteki główne kupowały książki zagraniczne, jednak z powodów finansowych były to nieduże zakupy¹⁵⁰. Najczęściej wykorzystywana była zagraniczna literatura wąskospecjalistyczna. Czytelnicy sięgali po nią, gdy odczuwali brak odpowiedniej literatury w języku polskim, kierowali się też chęcią poznania najnowszych tendencji i osiągnięć naukowych na świecie. Ponadto ważnym wyznacznikiem była ranga naukowa opracowań zagranicznych, dobre recenzje w bibliografiach lub prasie fachowej¹⁵¹.

Czytelnictwo czasopism naukowych

Literaturę dotyczącą czytelnictwa czasopism można podzielić na dwie grupy: pierwszą, najszerzej opisywaną – podejmującą problem czytelnictwa literatury fachowej, naukowej, związanej ze studiowaną dziedziną¹⁵² oraz drugą – obejmującą czytelnictwo czasopism popularnych i prasy¹⁵³.

¹⁴⁹ U. Wojtasik, *Zakup oraz wykorzystanie książek zagranicznych w bibliotekach akademickich w Polsce*, „Przegląd Biblioteczny” 1999, z. 3, s. 163.

¹⁵⁰ Ibidem, s. 157–160.

¹⁵¹ Ibidem, s. 161–163.

¹⁵² Zob. wybrane publikacje: W. Briks, *Uwagi na temat czytelnictwa prasy technicznej wśród studentów wyższej uczelni*, „Życie Szkoły Wyższej” 1965, nr 1, s. 82–83; T. Cieślak, *Czytelnictwo czasopism fachowych wśród studentów WSR...*; idem, *Czytelnictwo czasopism fachowych wśród studentów i jego wpływ na wyniki nauczania*; J. Izdebska, *Z badań nad czytelnictwem czasopism wśród studentów*, „Zeszyty Naukowe UW Białystok Prace Pedagogiczne” 1983, t. 15, s. 57–70; J. Modzelewska, *Czytelnictwo czasopism technicznych wśród uczniów i studentów*, „Prasa Techniczna” 1988, nr 2, s. 5–7; D. Konieczna, *Rola czasopism w procesie dydaktycznym studentów*, w: *Rola i funkcje bibliotek wyższych szkół pedagogicznych w Polsce*, red. Z. Sokół, Rzeszów 1992, s. 169–177; J. Długosz, *Czytelnictwo czasopism wśród studentów. Wyniki badań*, w: *Z problemów bibliotek naukowych Wrocławia. Biblioteki, bibliotekarze, czytelnicy*, red. J. Czyrek, B. Górna, Wrocław 2005, s. 97–113.

¹⁵³ J. Długosz, *Czytelnictwo czasopism – z obserwacji pracownika Czytelni Czasopism Bieżących Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, „Rocznik Biblioteki Głównej Uniwersytetu Opolskiego” R. 6, 2002, s. 73–79; Z. Gostkowski, *Główne funkcje czytelnictwa pism społeczno-kulturalnych*, „Studia Socjologiczne” 1966, nr 2; idem, *Z badań nad społecznymi mechanizmami upowszechniania czytelnictwa pism społeczno-kulturalnych*,

Piśmiennictwo na temat czytelnictwa zawodowej literatury czasopiśmienniczej wśród studentów nie jest bogate. Najczęściej omawiane było na marginesie czytelnictwa ogólnego lub zagadnień związanych z dydaktyką szkoły wyższej. Z nielicznych publikacji wynika, że zainteresowanie tego rodzaju literaturą było niezadowalające. Danuta Pachulicz w 1961 roku określiła wskaźnikiem 19,5% liczbę czytelników krajowych periodyków zawodowych wśród słuchaczy jednej z politechnik i 11,2% – periodyków zagranicznych¹⁵⁴.

Na uwagę wśród wymienionych badaczy zasługuje Tadeusz Cieślak, który jako jeden z pierwszych w Polsce podjął próbę określenia stopnia czytelnictwa czasopism naukowych wśród studentów. Przeprowadzone badania miały wskazać niektóre z czynników wywierających wpływ na wykorzystanie przez nich tego typu literatury. Czytelnictwo czasopism naukowych w tamtych latach nie przedstawiało się jednak imponująco, wskaźnik liczby czytelników tego rodzaju literatury wynosił 24,6%. Zainteresowanie wynikało najczęściej z konieczności przygotowania się do zajęć bądź napisania pracy dyplomowej¹⁵⁵. Cieślak zwrócił też uwagę na różnice płciowe i klasowe mające wpływ na korzystanie z tego typu literatury¹⁵⁶.

W 1999 roku odbyła się konferencja naukowa, na której poruszono problematykę czasopism i związaną z nią funkcję biblioteki akademickiej w procesie naukowo-dydaktycznym¹⁵⁷. Pod koniec lat 60. XX wieku ukazały się dwie prace dotyczące czytelnictwa literatury społeczno-politycznej¹⁵⁸. Wszystkie wydawane w tych latach publikacje nacechowane były ideą leninowsko-marksistowską¹⁵⁹.

„Studia Socjologiczne” 1964, t. 8; L. Herbst, *Wrocławskie czasopisma studenckie z lat 1945–1966*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1968, nr 95, Prace Literackie X, s. 254–292; W. Makarczyk, M. Jastrząb-Mrozicka, op.cit., s. 89; R. Kalbarczyk, *Czytelnictwo prasy wśród młodzieży*, Warszawa 1984; Ł. Kaprańska, *Czytelnictwo prasy jako jedna z form spędzania wolnego czasu przez studentów AGH*, „Zeszyty Naukowe Akademii Górniczo-Hutniczej” 1991, nr 1412, z. 40, s. 35–48.

¹⁵⁴ D. Pachulicz, *Zainteresowania młodzieży technicznej i ich kształtowanie*, „Roczniki Dydaktyczne” 1961, t. 1, z. 1, s. 341.

¹⁵⁵ T. Cieślak, *Czytelnictwo czasopism fachowych wśród studentów WSR...*, s. 86.

¹⁵⁶ *Ibidem*, s. 88.

¹⁵⁷ *Problematyka czasopism a funkcje biblioteki akademickiej w procesie naukowo-dydaktycznym. Materiały Konferencji Naukowej Dąbrówki k. Łańcuta, 26–28 maja 1999 r.*, red. W. Bober, Rzeszów 1999.

¹⁵⁸ J. Szymkowska, *Z badań nad czytelnictwem literatury społeczno-politycznej w Studiach Nauczycielskich*, „Ruch Pedagogiczny” R. 11, 1969, nr 5, s. 596–601; M. Grygorczuk, *Książka społeczno-polityczna w szkole podstawowej... i na uczelni*, „Kontrasty” 1969, nr 9, s. 36–37.

¹⁵⁹ Zob. B. Miśkiewicz, *Kształtowanie aktywnej postawy młodzieży akademickiej*, „Życie Szkoły Wyższej” 1974, nr 1, s. 15–20; W. Kamiński, *Wychowanie ideowe studentów*,

W Polsce coraz częściej zauważalna staje się praktyka redaktorów i wydawców, którzy oprócz formy drukowanej przygotowują też formę elektroniczną materiału autorskiego¹⁶⁰. Teoretycy mediów uznali to za podstawowy kierunek ewolucji podręczników, który wyznaczyła rozwijająca się cywilizacja informacyjna, wymuszająca włączenie do procesów dydaktycznych nowoczesnych technologii informatycznych¹⁶¹. Wzbogacenie tradycyjnych podręczników materiałem elektronicznym to dla wydawców etap przygotowujący do przeniesienia publikacji edukacyjnych do internetu¹⁶². Warto dodać, że obok wydawnictw, które istnieją zarówno w formie drukowanej, jak i elektronicznej, jest też drugi rodzaj czasopism elektronicznych wydawanych wyłącznie w sieci. Przedsięwzięcia te były początkowo związane ze środowiskami akademickimi. Na ich korzyść przemawiały łatwiejsza niż w wypadku czasopism drukowanych dostępność oraz możliwość zapisania potrzebnych informacji na dysku¹⁶³. Powszechnym zjawiskiem stają się też bazy danych, a bibliografie drukowane zdają się przechodzić do historii¹⁶⁴.

Od końca 2000 roku próbuje się klasyfikować i opisywać czasopisma elektroniczne – ich wykorzystanie i czytelnictwo. Wiktor Gawarecki pod koniec lat 90. scharakteryzował tego typu źródła informacji¹⁶⁵. Z późniejszych badań warto też wymienić publikację Marka Stepowicza, który przedstawił typologię czasopism elektronicznych¹⁶⁶. Ważnym problemem badawczym stało się w związku z tym przekształcanie postaci

„Życie Szkoły Wyższej” 1975, nr 4–5, s. 77–85; S. Słomkiewicz, *Niektóre problemy wychowawcze w procesie kształcenia*, „Życie Szkoły Wyższej” 1975, nr 4–5, s. 69–76.

¹⁶⁰ E. Jabłońska-Stefanowicz, *Bibliologiczne granice współczesnego podręcznika, czyli „Witajcie w hybrydycznych czasach!”*, w: *Uniwersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej*, red. K. Migoń, M. Skalska-Zlat, Wrocław 2009, s. 90.

¹⁶¹ W. Walat, *Podręcznik multimedialny. Teoria – Metodologia – Przykłady*, Rzeszów 2004, s. 10.

¹⁶² E. Jabłońska-Stefanowicz, *op.cit.*, s. 90.

¹⁶³ M. Stepowicz, *Cechy formalne czasopism internetowych w odniesieniu do analogicznych publikacji drukowanych*, Warszawa 2000, s. 7.

¹⁶⁴ D. Chłopkowska, *Bibliografia w postaci bazy danych – nowa forma czy nowa jakość*, w: *Uniwersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej*, red. K. Migoń, M. Skalska-Zlat, Wrocław 2009, s. 224.

¹⁶⁵ W. Gawarecki, *Czasopisma elektroniczne: charakterystyka i próba klasyfikacji*, „Przeгляд Biblioteczny” 1999, nr 3, s. 142–147; idem, *Internetowe czasopisma elektroniczne – charakterystyka, dostępność, możliwości wykorzystania*, w: *Problematyka czasopism a funkcje biblioteki akademickiej w procesie naukowo-dydaktycznym. Materiały Konferencji Naukowej Dąbrówki k. Łańcuta, 26–28 maja 1999 r.*, red. W. Bober, Rzeszów 1999, s. 45–54.

¹⁶⁶ M. Stepowicz, *op.cit.*, s. 7.

dokumentów. Poświęcono m.in. temu zagadnieniu rozdział w książce *Uniuersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej*¹⁶⁷.

Współczesne badania czytelnictwa studentów i badania pokrewne

Koniec wieku XX to najbardziej dynamiczny czas w historii polskich bibliotek. To czas przemian obejmujących wiele sfer działalności bibliotecznej, a tym samym czytelnictwa. Można do nich zaliczyć m.in.: komputeryzację bibliotek, dostęp do internetu i wykorzystanie stron WWW. Internet umożliwił szeroki dostęp do różnorodnych treści oraz ułatwił interaktywność między użytkownikami i między użytkownikami a informacją¹⁶⁸. Dzięki internetowi i bazom danych znacznie usprawnił się proces wyszukiwania literatury. Do dyspozycji naukowców i studentów jest ogromna liczba tekstów, baz danych i różnych dokumentów, nieraz zupełnie nieprzydatnych¹⁶⁹. Teksty piśmiennicze zaczęły pojawiać się też na różnego typu nośnikach, przykładowo warto wymienić w tym miejscu Kindle firmy Amazon. Nic więc dziwnego, że w publikacjach, które zaczęły ukazywać się po 2000 roku, dużo miejsca zaczęto poświęcać ogromnej roli elektronicznych środków przekazu, w tym internetu, a zwłaszcza roli, jaką odgrywa on w bibliotekach uniwersyteckich¹⁷⁰, w pracy bibliote-

¹⁶⁷ *Uniuersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej*, red. K. Migoń, M. Skalska-Zlat, Wrocław 2009, s. 65–171.

¹⁶⁸ M. Dudziak-Kowalska, *Internetowe strony WWW bibliotek jako element public relations*, 2004 [online], [dostęp: 6.08.2012], dostępny w internecie: <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/56/kowalska.php>.

¹⁶⁹ Z. Kukurowska, *Nowe wyzwania przed biblioteką wydziałową w społeczeństwie informacyjnym*, „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2003, nr 2–3, s. 12.

¹⁷⁰ Por. U. Poślada, *Biblioteka uniwersytecka oknem na świat?*, „Folia Bibliologica” 2008, t. L, s. 15–122; G. Piotrowicz, *Kreowanie serwisów informacyjnych w hybrydowej bibliotece uczelnianej*, w: *Profesjonalna informacja w Internecie*, red. M. Kocójowa, Kraków 2005, s. 188–192; E. Głowacka, *Funkcja informacyjna internetowych stron WWW bibliotek na przykładzie polskich bibliotek uniwersyteckich*, „Przegląd Biblioteczny” 2000, nr 4, s. 291–301; J. Potęga, *Strony WWW bibliotek narodowych krajów Unii Europejskiej*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej” 2003, nr 1, s. 9–11; P. Szepliński, *Społeczeństwo informacyjne – o czym biblioteka XXI w. powinna wiedzieć?*, w: *Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy? II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Łódź 19–21 czerwca 2006 r.: materiały konferencyjne*, Łódź 2006, s. 31–42; P. Rudnicka, *Wystarczy się zalogować. Psychologiczne aspekty kształtowania się społeczeństwa informacyjnego*, w: *Oblicza Internetu. Internet a globalne społeczeństwo informacyjne*, red. M. Sokołowski, Elbląg 2005,

karzy z oddziały informacji naukowej¹⁷¹ i w pracy naukowej studentów¹⁷². Rozwój technologii informacyjnych oznaczał jednak problem dla badaczy współczesnego czytelnictwa. Nie wiadomo było, na jakiej zasadzie włączyć w zakres zainteresowań czytanie e-książek¹⁷³.

Katarzyna Mazur-Kulesza i Dorota Wierzbicka-Próchniak postawiły tezę, że współcześni użytkownicy bibliotek nie chcą poświęcać czasu „na długie siedzenie” w czytelni. Oczekują natomiast od bibliotekarzy konkretnych wskazówek i adresów stron WWW, z których mogliby skorzystać w domu. Modelem przyszłościowym jest „Biblioteka 2.0”, gdzie będą przeważać zbiory elektroniczne udostępnione w wersji online¹⁷⁴. Dodatkowo coraz więcej wiedzy będzie można nabyć, siedząc w domu przed

s. 69–74; R. Sapa, *Ocena jakości serwisów WWW*, w: *Społeczeństwo informacyjne: jakość edukacji i pracy bibliotekarzy*, Kraków 2001, s. 65–73.

¹⁷¹ B. Sosińska-Kalata, *Internet i nowoczesna technologia komputerowa a etyka pracownika informacji naukowej*, w: *Profesjonalna informacja w Internecie*, red. M. Kocójowa, Kraków 2005, s. 138–143; N. Pamuła-Cieślak, *Zjawisko Ukrytego Internetu – rola bibliotek w upowszechnianiu jego zasobów*, w: *Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy? II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Łódź 19–21 czerwca 2006 r.: materiały konferencyjne*, Łódź 2006, s. 379–386; W. Pindłowa, *Znaczenie informacji dla rozwoju kultury książki*, w: *Studia z informacji naukowej i dyscyplin pokrewnych*, red. E. Gondek, D. Pietruch-Reizes, Katowice 2007, s. 35–41; A. Pulikowski, *Przyszłość książki i bibliotek w świetle wyników badań nad elektronicznym papierem*, w: *Uniwersum piśmiennictwa...*, s. 361–369; idem, *Internet – źródło informacji i wiedzy oraz narzędzie komunikacji naukowej*, w: *Informacja Naukowa. Rozwój – metody – organizacja*, Warszawa 2006, s. 219–248; M. Kocójowa, *Znak czasów: strategia budowania public relations w środowisku on-line dla edukacji uniwersyteckiej z informacji naukowej i bibliotekoznawstwa w Polsce*, w: *Public relations: biblioteki, wydawnictwa, informacja naukowa, uczelnia*, Kraków 2004, s. 82–83.

¹⁷² Zob. wybrane publikacje: M. Próchnicka, *Bibliografia jako źródło informacji naukowej – w opinii studentów*, w: *Bibliografia: teoria, praktyka, dydaktyka*, red. J. Woźniak-Kasperek, M. Ochmański, Warszawa 2009, s. 233–259; A. Obecny, *Internet a zainteresowania studentów – omówienie wyników badań przeprowadzonych w Wyższej Szkole Bankowej w Poznaniu w czerwcu 2005*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu Wydziału Zamiejscowego w Chorzowie” 2005, nr 6, s. 135–147; A. Próchniak, *Różne sposoby wykorzystywania Internetu w życiu codziennym przez studentów*, „Studia Społeczno-Ekonomiczne” 2005, z. 4, s. 141–150; M. Rewera, *Korzystanie z Internetu i związane z tym zagrożenia w opinii studentów socjologii Wydziału Zamiejscowego Nauk o Społeczeństwie KUL w Stalowej Woli*, „Społeczeństwo i Rodzina” 2010, nr 4, s. 91–107; idem, *Korzystanie z Internetu przez stalowolską młodzież*, „Społeczeństwo i Rodzina” 2008, nr 4, s. 148–158; P. Rudnicka, *Wzorce aktywności studentów w Internecie*, „Psychologia Społeczna” 2007, t. 2, nr 3/4, s. 214–224.

¹⁷³ J. Kostecki, *Czytelnictwo jako przedmiot refleksji naukowej*, w: *Czytanie, czytelnictwo, czytelnik*, red. A. Żbikowska-Migoń, Wrocław 2011, s. 13.

¹⁷⁴ K. Mazur-Kulesza, D. Wierzbicka-Próchniak, *Biblioteka akademicka a użytkownik informacji cyfrowej*, „Bibliotekarz” 2012, nr 7–8, s. 13–15. Por. A. Jazdon, *Miejsce*

komputerem. Jak wskazuje Magdalena Szpunar, edukacją przyszłości będzie e-learning¹⁷⁵. Wyczerpujący przegląd badań zagranicznych w tym zakresie przytoczyły: Małgorzata Jaskowska¹⁷⁶ (książki naukowe w postaci elektronicznej) oraz Marzena Świgoń (e-książki)¹⁷⁷. W publikacjach krajowych temat e-learningu i autoedukacji był podejmowany również chętnie¹⁷⁸.

Jednocześnie w czasopiśmiennictwie zagranicznym dużo miejsca poświęcono zachowaniom informacyjnym studentów¹⁷⁹. W Polsce tego typu

biblioteki w medializacji nauki, w: *Biblioteka w społeczeństwie informacyjnym*, red. M. Drzewiecki, M. Majewska, Warszawa 2005, s. 38.

¹⁷⁵ M. Szpunar, *Internet a nowoczesna edukacja – czy istnieje jakaś alternatywa?*, „Zeszyty Naukowe. Świętokrzyskie Centrum Edukacji na Odległość” 2006, z. 2, s. 300.

¹⁷⁶ M. Jaskowska, *Naukowe książki elektroniczne w opinii użytkowników bibliotek akademickich*, w: *Uniwersum piśmiennictwa...*, s. 275–289. Autorka zwróciła uwagę na przegląd badań Sebastiana Maunda: *Akzeptanz und Nutzung von E-Books: eine Literaturstudie*, w: *Vier Jahre E-Books... und kein bisschen weise? (Seminar der Hochschule der Medien in Kooperation mit der Universitätsbibliothek Stuttgart und der Expertengruppe Erwerbung und Bestandsentwicklung im Deutschen Bibliotheksverband am 23. April 2007)* [online], [dostęp: 5.01.2009], dostępny w internecie: <http://elib.uni-stuttgart.de/opus/volltexte/2008/3461/pdf/Mundt.pdf>.

¹⁷⁷ M. Świgoń, *E-książka w świetle najnowszych zagranicznych badań użytkowników informacji (user studies)*, w: *Uniwersum piśmiennictwa...*, s. 313–327.

¹⁷⁸ Zob. wybrane publikacje: E.M. Skibińska, *Autoedukacja studentów*, „Rocznik Andragogiczny” 2006, s. 73–79; E.W. Radecki, *Sytuacje trudne w studiowaniu (spojrzenie optymistyczne)*, „Homo Loguens” 2005, z. 1, s. 51–61; E. Czerniawska, *Edukacja muzyczna a style uczenia się*, „Kwartalnik Pedagogiczny” R. 55, 2010, nr 1, s. 35–59; I. Jabłońska, *Studenci wobec wyzwań współczesnej rzeczywistości a proces autoedukacji*, „Edukacja” 2007, nr 4, s. 80–85; I. Kość, *Studiowanie jako fundament kapitału kulturowego*, „Edukacja Humanistyczna (Szczecin)” 2008, nr 1, s. 67–80; J. Bakonyi, *Efektywność procesów dydaktycznych wspieranych metodami e-learningu*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Seria Zarządzanie” 2008, z. 2, s. 157–163; K. Pytel, *Ocena znajomości technik e-learningu przez wybraną grupę studentów uczelni pedagogicznej*, „Technika, Informatyka, Edukacja” 2007, t. 8, s. 68–72; P. Čuka, *Zastosowanie mapy mentalnej do badania percepcji: studium porównawcze na przykładzie studentów polskich i słowackich*, „Turystyka i Hotelarstwo” 2007, nr 12, s. 113–131; P. Betlej, *E-learning w organizacji zajęć i opinii studentów – studium przypadku*, „E-Mentor” 2009, nr 1, s. 56–60; V. Rodek, „Auto-education” as understood by students of pedagogy and their individual auto-educational goals, „The New Educational Review” 2010, t. 20, nr 1, s. 129–140; W. Wróblewska, *Autoedukacja studentów – wybrane rozwiązania metodologiczne*, „Przegląd Badań Edukacyjnych” 2008, nr 2, s. 47–53.

¹⁷⁹ Por. P. Junni, *Students Seeking Information for Their Masters Theses: The Effect of the Internet*, „Information Research” 2002, t. 12, nr 2 [online], [dostęp: 6.08.2012], dostępny w internecie: <http://informationr.net/ir/12-2/paper305.html>; M. Pennanen, P. Vakkari, *Students' Conceptual Structure, Search Process, and Outcome while Preparing a Research Proposal: A Longitudinal Case Study*, „Journal of the American Society for Information Science

badania nie były często podejmowane¹⁸⁰. Do jednych z nielicznych można zaliczyć te przeprowadzone przez Arkadiusza Pulikowskiego. Obejmowały one m.in. studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Celem było sprawdzenie, w jakim stopniu osoby poszukujące w internecie informacji naukowej wykorzystują możliwości oferowane przez dostępne w sieci serwisy wyszukiwawcze¹⁸¹. Kilka lat później podobne badania przeprowadzono na Uniwersytecie Jagiellońskim, w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa. Celem pierwszego etapu badań była rekonstrukcja różnych cech zachowań informacyjnych, dokonana na podstawie opinii wyrażonych przez studentów. Uzyskano w ten sposób obraz preferencji studentów w zakresie wykorzystania różnych rodzajów źródeł i narzędzi wyszukiwania informacji. Ponadto zaobserwowano stosowane przez studentów kryteria oceny przydatności i jakości źródeł informacji, bariery utrudniające dostęp do źródeł informacji naukowej i/lub ich wykorzystanie oraz wyszukiwanie informacji¹⁸². Jolanta Mazurek opublikowała wyniki badania ankietowego przeprowadzonego wśród przedstawicieli użytkowników bibliotek cyfrowych, w tym studentów. Dowiodły one, że wzrastające zasoby bibliotek cyfrowych jedynie w ograniczonym zakresie zaspokajają potrzeby informacyjne ich użytkowników¹⁸³.

and Technology" 2003, t. 54, z. 8, s. 759–770; S. Huuskonen, P. Vakkari, *Students' Search Process and Outcome in Medline in Writing and Essay for a Class on Evidence Based Medicine*, preprint przyjęty do druku w: „Journal of Documentation” 2008 [online], [dostęp: 6.08.2012], dostępny w internecie: http://www.info.uta.fi/vakkari/Huuskonen_Vakkari_JD541.pdf; B. Wildemuth, R. de Blicke, Ch.P. Friedman, D.D. File, *Medical Students' Personal Knowledge, Searching Proficiency, and Database Use in Problem Solving*, „Journal of the American Society for Information Science” 1995, t. 46, nr 8, s. 590–607; J.S. Chung, D. Neuman, *High School Students' Information Seeking and Use for Class Project*, „Journal of the American Society for Information Science” 2007, t. 58, nr 10, s. 1503–1517.

¹⁸⁰ M. Jaskowska, A. Korycińska-Huras, M. Próchnicka, *Zachowania informacyjne autorów prac licencjackich z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. Tendencje w wykorzystaniu źródeł elektronicznych i drukowanych*, w: *Uniwersum piśmiennictwa...*, s. 291. W latach 70. i 80. XX wieku stan badań opisano w publikacjach: J. Szwalbe, *Badania potrzeb użytkowników informacji w Polsce w latach 1976–1982*, Warszawa 1986; eadem, *Wybrane zagadnienia metodologii badania potrzeb użytkowników Internetu w świetle literatury zagranicznej*, „Przegląd Biblioteczny” 1980, nr 1, s. 31–39; K. Szczechura, *Użytkownicy informacji jako przedmiot badawczy*, „Przegląd Biblioteczny” 1984, nr 4, s. 53–56.

¹⁸¹ A. Pulikowski, *Wykorzystanie serwisów wyszukiwawczych Internetu przez studentów, bibliotekarzy i pracowników nauki*, „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2003, nr 1, s. 3–14.

¹⁸² M. Jaskowska, A. Korycińska-Huras, M. Próchnicka, op. cit., s. 296–297.

¹⁸³ J. Mazurek, *Potrzeby informacyjne kluczowych grup użytkowników polskich bibliotek cyfrowych. Raport z badania*, „Biuletyn EBIB” 2011, nr 7 (125) [online], [dostęp: 6.08.2012], dostępny w internecie: <http://www.nowyebib.info/biuletyn/659-ebib-72011-1256>.

Jak twierdzi Marzena Świągół, w świetle niektórych analiz poszukiwanie informacji przejawiające się np. w chęci otrzymania książki lub artykułu czy skorzystania z katalogów bibliotecznych należy do najczęstszych przyczyn odwiedzania biblioteki¹⁸⁴. Zatem sama biblioteka akademicka i jej użytkownicy zaczęli stanowić przedmiot badań i analiz¹⁸⁵. W 2002 roku w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu przeprowadzono badania użytkowników – studentów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Miały one na celu rozpoznanie potrzeb czytelniczych, ustalenie słabych i mocnych stron biblioteki, ewentualne skorygowanie dotychczasowych i wytyczenie nowych kierunków działania¹⁸⁶. Podobne tematycznie badania wśród użytkowników biblioteki przeprowadzono w 2009 roku w Olsztynie w związku z oddaniem do użytku nowego gmachu biblioteki uniwersyteckiej. Sondaż miał dostarczyć odpowiedzi na pytanie, czy wolny dostęp do półek i biblioteka nastawiona głównie na samoobsługę zostały zaakceptowane i czy sprzyjają większej aktywności¹⁸⁷.

W literaturze przedmiotu wiele miejsca poświęcono również celom uczenia się i oczekiwaniom studentów wobec uczelni¹⁸⁸. Waldemar

¹⁸⁴ M. Świągół, *Problemy użytkowników a biblioteka idealna*, „Bibliotekarz” 2003, nr 6, s. 2.

¹⁸⁵ Por. J. Pasztaleniec-Jarzyńska, *Działalność promocyjna w bibliotece: dlaczego, jak, dla kogo?*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej” 2001, nr 4, s. 3–8; M. Dziołak, *Wizerunek biblioteki Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Białej Podlaskiej na podstawie badań przeprowadzonych wśród studentów*, „Rozprawy Naukowe. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej” 2007, t. 1, s. 109–119; J. Sobielga, *Kultura organizacyjna biblioteki akademickiej – aspekty prakseologiczne*, „Biuletyn EBIB” 2010, nr 8 (117) [online], [dostęp: 6.08.2012], dostępny w internecie: <http://www.ebib.info/2010/117/a.php?sobielga>; *Ewolucja procesów bibliotecznych na tle Biblioteki Głównej Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu*, red. B. Żmigrodzka, Wrocław 2007; D. Konieczna, *Nowa przestrzeń biblioteczna miejscem aktywności użytkowników i pracowników uczelni*, „Bibliotekarz Warmińsko-Mazurski” 2009, nr 1/2 [online], [dostęp: 7.08.2012], dostępny w internecie: http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/1-2_09-ie/uwm.htm; A. Machalska-Garbacz, *Użytkownik a podnoszenie jakości usług biblioteczno-informacyjnych*, „Bibliotekarz” 2001, nr 6, s. 6–9; E. Nowaczyk-Poeadem, *Magazyny otwarte czy zamknięte – czyli co wolą nasi użytkownicy*, „Bibliotekarz” 2005, nr 11, s. 16–20.

¹⁸⁶ A. Spaleniak, Ż. Szerksznis, *Badania potrzeb użytkowników Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu*, „Biblioteka” 2003, nr 7 (16), s. 79–94.

¹⁸⁷ S. Baran, M. Walczak-Wójciak, *Aktywność czytelników w kontekście zagospodarowania przestrzeni Biblioteki Uniwersyteckiej w Olsztynie*, w: *Biblioteka otwarta na zmiany. Ogólnopolska Konferencja Naukowa Olsztyn, 20–22 września 2010 r. Materiały konferencyjne*, red. D. Konieczna, Olsztyn 2011, s. 56.

¹⁸⁸ A. Jeran, *Sprawozdanie z konferencji: Szkolnictwo wyższe wobec wyzwań społeczeństwa wiedzy*, „Kultura i Edukacja” 2008, nr 3, s. 159–163; L. Jacynowski, *Diagnozowanie studenckich oczekiwań*, „Rocznik Naukowy Wydziału Zarządzania w Ciechanowie”

Kozłowski stwierdził, że klasyfikacje celów, jakie stawiają sobie osoby uczące się, zaproponowane w ostatnich latach w piśmiennictwie naukowym sprowadzają się do wskazania opozycji między celami ukierunkowanymi na wykazywanie się (cele dotyczące wykonania, zdolności i osobistego zaangażowania) i celami ukierunkowanymi na doskonalenie (cele związane z uczeniem się, doskonaleniem i zaangażowaniem w zadanie)¹⁸⁹. Aby sprawdzić, w jaki sposób studenci postrzegają oczekiwania szkoły względem nich, i sprecyzować czynniki, które mogą mieć związek z percepcją tych oczekiwań, przeprowadzono badanie. Udział w nim wzięli słuchacze studiów szkoły państwowej oraz uczelni niepublicznych. Na podstawie sondażu stwierdzono, że studenci zakładają, iż szkoła wyższa oczekuje od nich głównie spełniania formalnych wymagań, w mniejszym stopniu działań związanych z samodzielnością i osobistym rozwojem. Ponadto słuchacze uczelni niepublicznej wyraźniej uświadamiali sobie oczekiwania związane z procesem uczenia się i nauczania, bardziej niż

2010, t. 4, z. 1–4, s. 73–77; A. Andrzejczak, A. Wach-Kąkolewicz, *Postawy i oczekiwania studentów I roku UEP wobec studiowania na uczelni wyższej*, „Edukacja Ekonomistów i Menedżerów” 2010, nr 2, s. 87–108; A. Małycka, *Czy szkoła wyższa sprzyja rozwojowi potencjału twórczego studentów?*, „Roczniki Naukowe. Seria A. Nauki Społeczne. Wyższa Szkoła Informatyki i Ekonomii TWP” R. 1, 2010, nr 1/2, s. 87–104; A. Oczachowska, *Wartość studiów ekonomicznych dla studentów studiów niestacjonarnych Politechniki Koszalińskiej*, „Zeszyty Naukowe. Ekonomiczne Problemy Usług. Uniwersytet Szczeciński” 2008, nr 20, t. 1, s. 155–160; A. Ćwikliński, *Realizacja celów edukacyjnych strategii lizbońskiej w opiniach studentów pedagogiki*, „Studia Edukacyjne” 2008, nr 7, s. 121–133; A. Drapińska, *Student-klient: czy uczelnia ma zawsze spełniać oczekiwania studentów?*, „Marketing i Rynek” R. 14, 2007, nr 3, s. 14–18; A. Pawlikowska, *Czy warto się kształcić? Aspiracje edukacyjno-zawodowe przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego na tle awansu edukacyjnego społeczeństwa polskiego*, „Kwartalnik Edukacyjny” 2010, nr 3, s. 58–67; A.J. Piędel, *Studenci pierwszego roku WSE i ich oczekiwania*, „Zeszyty Naukowe. Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Stalowej Woli” 2007, nr 1/2008, nr 1, s. 255–262; D. Korzan, *Szkoła przyszłości w wyobrazeniach i opiniach studentów pedagogiki*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Pedagogika” 2007, t. 6, cz. 2, s. 117–128; D. Konopka, J. Sitniewska, *„Odpowiedzialność zawodowa” z perspektywy studenta kierunku administracja publiczna (raport z badań socjologicznych)*, „Administracja Publiczna” 2009, nr 1, s. 140–151; K. Szelągowska-Rudzka, *Jakość kształcenia w ocenie przez studentów zajęć dydaktycznych*, „Prace Naukowe Katedry Zarządzania. Akademia Morska w Gdyni” 2006, nr 7, s. 151–160; Materiały z I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej na temat „Przedsiębiorstwo w gospodarce opartej na wiedzy. Wiedza jako czynnik zdobywania przewagi konkurencyjnej”, Jurata, 1–3 czerwca 2005 roku; M. Grygierek, *Oczekiwania studentów kierunków nauczycielskich Uniwersytetu Warszawskiego wobec kształcenia pedagogicznego: raport z badań*, „Forum Oświatowe” 2007, t. 2, s. 15–42.

¹⁸⁹ W. Kozłowski, *Cele uczenia się a spostrzeganie przez studentów oczekiwań szkoły*, „Ruch Pedagogiczny” 2007, nr 3–4, s. 52.

ich koledzy z uczelni państwowej¹⁹⁰. Katarzyna Klimkowska na podstawie badań wśród studentów studiów niestacjonarnych stwierdziła, że studia dla większości słuchaczy stanowią wartość, ale musi mieć to przełożenie na wymierne korzyści, szczególnie w odniesieniu do kwalifikacji zawodowych¹⁹¹. We współczesnej literaturze dużo miejsca poświęca się sytuacji studentów i absolwentów szkół wyższych na rynku pracy¹⁹².

Jednocześnie po 2000 roku nadal były prowadzone badania czytelnictwa studentów¹⁹³. Wnioski wyciągane przez badaczy nie odbiegały od tych z lat poprzednich. W roku akademickim studenci czytali głównie lektury polecane przez wykładowców, ale czytanie wciąż postrzegali jako jeden z atrakcyjnych sposobów spędzania wolnego czasu¹⁹⁴. Dodatkowo badania przeprowadzone przez Koło Naukowe Medioznawców

¹⁹⁰ Ibidem, s. 62.

¹⁹¹ K. Klimkowska, *Wartość edukacji wyższej w percepcji studentów studiów niestacjonarnych*, „Edukacja. Studia, Badania, Innowacje” 2007, nr 4, s. 80.

¹⁹² Zob. wybrane publikacje: A. Jasiak, J. Kaczmarek, *Praca, studia i życie pozazawodowe studentów trybu zaocznego na przykładzie wybranej uczelni technicznej*, „Zastosowania Ergonomii” 2005, nr 1/3, s. 165–176; A. Wziątek-Staśko, L. Simanskiene, *Współczesna uczelnia wyższa oraz rynek pracy oczami studentów zarządzania Polski i Litwy*, „Nauka i Gospodarka” 2010, nr 1, s. 17–24; B. Kalinowska, *Perspektywy i oczekiwania ludzi młodych wobec pierwszej pracy*, „Polityka Gospodarcza” 2009, nr 17/18, s. 221–237; B. Malinowska, *Postawy studentów wobec ich przyszłej pracy zawodowej*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów” 2005, z. 59, s. 179–188; J. Głuszek, *Wykształcenie jako medium vs złudzenie awansu społecznego: przypadek studentów o robotniczym pochodzeniu*, „Teraźniejszość, Człowiek, Edukacja” 2006, nr 4, s. 61–76; J. Tomkiewicz, R. Frankel, M. Sagan, *Zmiany w postawach studentów dotyczących pracy w latach 2002–2007 (na przykładzie kierunków biznesowych w uczelniach lubelskich)*, „Edukacja Ekonomistów i Menedżerów” 2009, nr 4, s. 81–95; K. Czarnecki, *Psychiczna aktywność prozawodowa studentów szkół wyższych (zarys problemu)*, „Problemy Profesjologii” 2007, nr 2, s. 61–66; M. Strach-Hejosz, *Perspektywa pracy młodzieży studiującej a motywacja do nauki*, „Świat i Słowo” 2007, nr 2, s. 187–199; M. Opiłowska, *Współcześni studenci jako stratedzy własnej kariery zawodowej (w świetle teorii gier i kredencjalizmu)*, „Teraźniejszość, Człowiek, Edukacja” 2009, nr 4, s. 107–126.

¹⁹³ Zob. wybrane publikacje: A. Pawlicki, *Handke contra Gutenberg*, „Gutenberg” 2000, nr 1, s. 23–25; M. Lutomierski, *O funkcjonowaniu literatury emigracyjnej wśród dzisiejszych czytelników*, „Kultura i Edukacja” 2007, nr 3, s. 89–94; A.D. Liskowacki, *Zaczytane, wypisane*, „Twórczość” R. 64, 2008, nr 5, s. 136–140; A. Kamińska, op.cit., s. 263–275; J. Bujak-Lechowicz, *Kilka refleksji o czytaniu i twórczości*, „Akant” R. 12, 2009, nr 7, s. 18; J. Krupa, *Bariery aktywnego i twórczego zaangażowania studentów w procesie edukacji szkoły wyższej*, „Edukacja Humanistyczna (Szczecin)” 2006, nr 2, s. 96–101; M. Jurewicz, *Kulturowe uwarunkowania czytelnictwa*, „Nowa Szkoła” R. 63, 2007, nr 6, s. 4–8; M. Krasuska-Betiuk, *Kultura literacka studentów uczelni pedagogicznej – relacja z badań*, „Ruch Pedagogiczny” R. 77, 2006, nr 5/6, s. 63–80.

¹⁹⁴ M. Misiak, *Czytelnictwo*, „Forum Akademickie” R. 18, 2011, nr 2, s. 50–51.

w Instytucie Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego wspólnie z Fundacją Otwarty Kod Kultury w 2007 roku, mające na celu określenie poziomu znajomości czasopism kulturalnych wydawanych w Polsce, a także ustalenie, jakie są preferencje czytelnicze wśród studentów, pokazały, że „studenci uczestniczą w kulturze tak jak chcą [...]. Są oni uwikłani w kulturę masową, która na pewno zaspokaja ich potrzebę rozrywki”, a czytanie czasopism kulturalnych stanowi dla nich „bardziej wyrafinowany sposób uczestnictwa w kulturze”¹⁹⁵. Beata Żuber wskazuje, że na współczesne czytelnictwo należy patrzeć przez pryzmat zmian kulturowych, społecznych, a w konsekwencji ekonomicznych i gospodarczych¹⁹⁶. Jak bowiem pokazały badania Emilii Brzozowskiej-Szczeciny i Justyny Radziszewskiej, we współczesnym czytelnictwie znaczącą rolę odgrywa przekaz internetowy, a tym samym teksty multimedialne i internetowe¹⁹⁷.

Ciekawe spojrzenie na czytelnictwo studentów zaproponował Roman Chymkowski. Próbuąc odpowiedzieć na pytanie o miejsce książki w świadomości współczesnej młodzieży studiującej, przez zastosowanie wywiadu pogłębionego jako techniki badawczej, podjął się analizy sposobu i stylistyki opowiadania o doświadczeniach lekturowych¹⁹⁸.

W zakresie czytelnictwa związanego ze studiami warto wspomnieć również o wynikach badań ankietowych przeprowadzonych przez Marię Gacińską i Bogumiłą Warząchowską. Wyniki sondażu miały pomóc w określeniu stopnia przygotowania młodzieży do pracy opartej na różnorodnych dokumentach bibliotecznych. Badania obejmowały studentów, a także nauczycieli akademickich, którzy mieli określić stan przygotowania studentów do samodzielnej pracy umysłowej w toku nauki¹⁹⁹.

¹⁹⁵ M. Wieczorek, *Czasopisma kulturalne wobec wyzwań współczesności*, w: *Czytelnictwo czasopism kulturalnych wśród studentów. Raport z badań*, red. A. Hebda, Warszawa 2009, s. 65.

¹⁹⁶ B. Żuber, „A jednak czytają...”. *Badania sondażowe nt. czytelnictwa studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koszalinie*, „Biuletyn EBIB” 2011, nr 4 (122) [online], [dostęp: 6.08.2012], dostępny w internecie: http://www.nowyebib.info/images/stories/numery/122/122_zuber.pdf.

¹⁹⁷ E. Brzozowska-Szczecina, J. Radziszewska, *U progu kariery... Co czytają młodzi naukowcy? Badania ankietowe na Politechnice Białostockiej*, „Biuletyn EBIB” 2011, nr 5 (123) [online], [dostęp: 6.08.2012], dostępny w internecie: <http://www.nowyebib.info/biuletyn/archiwum-numerow/518-ebib-52011-1237>.

¹⁹⁸ R. Chymkowski, *Autobiografie lekturowe studentów*, Warszawa 2011, s. 11–12.

¹⁹⁹ M. Gacińska, B. Warząchowska, *Sprawności czytelnicze studentów w ocenie nauczycieli akademickich a oferta dydaktyczna biblioteki uczelnianej*, „Praktyka i Teoria Informatyki i Technicznej” 2002, nr 3/4, s. 38–41.

Na marginesie tych rozważań warto wspomnieć, że po 2000 roku pojawiły się też publikacje dotyczące roli nauczyciela akademickiego w procesie studiowania²⁰⁰.

Zdaniem Jacka Wojciechowskiego z czasem analizami czytelnictwa zajęły się akademickie ośrodki kształcenia bibliotekarzy. Autor zwraca szczególną uwagę na dorobek badawczy Instytutu Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego²⁰¹.

We współczesnej literaturze zaczęto poruszać również problemy czytelnictwa studentów niepełnosprawnych²⁰². Kelly Dermody i Norda Majekodunmi²⁰³ zaprezentowały wyniki badań wpływu struktury i szaty graficznej baz danych na umiejętność gromadzenia informacji przez studentów używających czytników ekranu. Autorki przedstawiły bariery niepozwalające studentom z zaburzeniami odczytu druku zlokalizować i wyselekcjonować odpowiednich artykułów oraz wynikające z tego konsekwencje. Badanie przeprowadzono na grupie 10 kanadyjskich studentów. W Polsce podobną tematykę podjęła Małgorzata Fedorowicz-Kruszewska, która omówiła formy usług biblioteczno-informacyj-

²⁰⁰ Zob. wybrane publikacje: R. Frankowski, *Wizja sylwetki „nauczyciela twórczego” w opinii studentów Fakultatywnego Studium Pedagogicznego*, „Prace Naukowe Pedagogika. Politechnika Radomska im. Kazimierza Pułaskiego” 2004, nr 1, s. 161–166; B. Chuma, *Rola nauczyciela akademickiego w kształtowaniu aspiracji edukacyjno-zawodowych studentów pedagogiki*, „Studia Pedagogiczne Akademii Świętokrzyskiej” 2006, t. 16, s. 181–192; J. Górecka, *Rola nauczającego w procesach konstruowania wiedzy przez studentów kierunków filologicznych podczas seminariów magisterskich*, „Neofilolog” 2004, nr 25, s. 59–68; K. Wenta, *Rola nauczycieli akademickich w budzeniu zainteresowania literaturą piękną wśród studentów*, „Dydaktyka Literatury” 2007, t. 27, s. 123–132.

²⁰¹ J. Wojciechowski, op.cit., s. 63.

²⁰² Por. E. Adaszyńska, M. Kuncewicz, *Osoby z dysfunkcją wzroku a cyfrowa przestrzeń informacyjna*. Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa dla niewidomych, „Biuletyn EBIB” 2012, nr 1 (128) [online], [dostęp: 6.08.2012], dostępny w internecie: <http://www.nowyebib.info/biuletyn/numer-128-spis/898-ebib-12012-1288>; D. Wójcik, *Integracyjne działania edukacyjno-kulturalne Ośrodka Czytelnictwa Niepełnosprawnych*, „Biuletyn EBIB” 2012, nr 5 (132) [online], [dostęp: 6.08.2012], dostępny w internecie: <http://www.ebib.info/biuletyn/numer-132-spis/1183-ebib-52012-1325>; D. Bednarczyk, *Podstawowe reguły dostępności serwisów internetowych dla niepełnosprawnych użytkowników*, „Biuletyn EBIB” 2012, nr 5 (132) [online], [dostęp: 6.08.2012], dostępny w internecie: <http://www.ebib.info/biuletyn/numer-132-spis/1196-ebib-52012-13212>.

²⁰³ K. Dermody, N. Majekodunmi, *Internetowe bazy danych i doświadczenie badawcze, dla studentów z zaburzeniami odczytu druku*, „Biuletyn EBIB” 2012, nr 5 (132) [online], [dostęp: 6.08.2012], dostępny w internecie: <http://www.ebib.info/biuletyn/numer-132-spis/1182-ebib-52012-1324>.

nych adresowanych do osób niepełnosprawnych²⁰⁴. Zaprezentowała też wyniki badań dotyczących dostępności stron WWW głównych bibliotek uniwersytetów dla osób niewidomych i słabowidzących²⁰⁵. Tematyka barier informacyjnych, podobnie jak w latach poprzednich, omawiana była też w odniesieniu do ogółu użytkowników bibliotek akademickich. Przykładem mogą być badania prowadzone przez Marzenę Świgoń²⁰⁶ oraz Rafała Sadowskiego i Urszulę Sobczak²⁰⁷.

Ponadto, podobnie jak w latach poprzednich, po 2000 roku pojawiły się publikacje dotyczące spędzania czasu wolnego przez studentów²⁰⁸.

²⁰⁴ M. Fedorowicz-Kruszewska, *Współczesne usługi dla niepełnosprawnych użytkowników bibliotek – przegląd form*, „Biuletyn EBIB” 2012, nr 5 (132) [online], [dostęp: 6.08.2012], dostępny w internecie: <http://www.ebib.info/biuletyn/numer-132-spis/1176-ebib-52012-1322>.

²⁰⁵ M. Fedorowicz-Kruszewska, M. Jarocki, *Dostępność stron WWW polskich bibliotek uniwersyteckich dla osób z niepełnosprawnością wzroku – wyniki badań*, „Przegląd Biblioteczny” R. 78, 2010, z. 4, s. 447–459.

²⁰⁶ M. Świgoń, *Poszukiwanie informacji w bibliotece jako źródło niepokoju – badania wśród studentów*, „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2002, nr 1, s. 12–19; eadem, *Bariery informacyjne w środowisku naukowym. Badania pilotażowe*, „Przegląd Biblioteczny” R. 17, 2003, z. 4, s. 383–405; eadem, *Współczesne bariery informacyjne – podstawy teoretyczne i próba badań w środowisku naukowym*, „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2006, t. 14, nr 1, s. 17–24; eadem, *Bariery informacyjne w opinii studentów – wyniki badań*, „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2008, t. 16, nr 3, s. 31–35; eadem, *Bariery informacyjne w opinii studentów – wyniki badań*, „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2008, t. 16, nr 4, s. 34–41; eadem, *Znaczenie i dostępność źródeł informacji w opinii studentów – wyniki badań*, „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2008, t. 16, nr 2, s. 22–30; eadem, *Polska Skala Niepokoju Związanego z Korzystaniem z Biblioteki – wyniki badań*, „Przegląd Biblioteczny” R. 79, 2011, z. 2, s. 231–243.

²⁰⁷ R. Sadowski, U. Sobczak, *Zjawisko „library anxiety” (strach przed biblioteką) wśród studentów II i III roku Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku – raport z badania ankietowego, przeprowadzonego w styczniu 2006 roku*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku” 2007, t. 24, s. 127–141.

²⁰⁸ M. Misiak, *Student żywy i martwy*, „Forum Akademickie” R. 18, 2011, nr 7/8, s. 78–79; M. Gagacka, *Czas wolny studentów – preferencje i uwarunkowania*, „Turystyka i Rekreacja (Radom)” 2005, z. 2, s. 61–72; A. Jopkiewicz, *O sytuacji społecznej i sposobach spędzania czasu wolnego młodzieży studenckiej*, „Zeszyty Naukowe. Almamater Wyższa Szkoła Ekonomiczna” 2008, z. 3, s. 59–66; G. Nowicki, *Czas wolny i aktywność ruchowa studentek WSP w Bydgoszczy*, „Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego” 2003, t. 6, z. 1/2, s. 35–38; K. Juszcak, *Uczestnictwo w kulturze młodzieży akademickiej*, „Przegląd Humanistyczny Pedagogika, Politologia, Filologia” 2009, nr 2, s. 107–113.

Studenci uczestniczyli też w różnych analizach socjologicznych²⁰⁹. Szerzej tematykę tę opisała Renata Górska²¹⁰.

Podsumowując, chciałabym odwołać się do stwierdzenia Romana Chymkowskiego, że czytelnik student to czytelnik różnicujący, który świadomie dobiera sobie lektury²¹¹.

Podsumowanie

Rozwój badań empirycznych związanych z czytelnictwem studentów następował razem z rozwojem szkolnictwa wyższego. Na podstawie przedstawionego stanu badań widać, że można zarysować podział dotychczasowego piśmiennictwa na ten temat. Nie jest on równomierny, ponieważ niektóre zakresy tematyczne były do tej pory nader często analizowane, inne tylko w niewielkim stopniu bądź marginalnie. Jak wspomniano, rozwój badań dotyczących czytelnictwa wśród młodzieży studiującej nastąpił po II wojnie światowej, jednak wtedy miały one charakter publicystyczny. Czytelnictwo natomiast było rozpatrywane głównie jako forma uczestnictwa w kulturze, a nie samodzielny przedmiot analiz. Z biegiem czasu zaczęto przeprowadzać tego typu badania wśród studentów w największych ośrodkach naukowych w Polsce. Często ich celem było sprawdzenie potrzeb czytelniczych w związku z funkcjonowaniem biblioteki bądź zdiagnozowanie danego środowiska. Pracownicy oraz studenci uczelni wyższych przeprowadzali i przeprowadzają do tej pory badania czytelnictwa w ramach prac dyplomowych.

²⁰⁹ Zob. wybrane publikacje: J. Pająk, *Młodzież studencka jako kategoria socjologiczna*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania w Częstochowie” 2007, nr 2, s. 33–39; A. Kwiatkowski, *Studenci a rzeczywistość społeczno-polityczna kraju*, „Bezpieczeństwo” 2008, nr 3/4, s. 185–192; E. Kraus, *Podmiotowe i przedmiotowe uwarunkowania niepowodzeń w studiach studentów Wyższej Szkoły Humanitas*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Seria Pedagogika” 2009, z. 4, s. 119–128; I. Bąk, K. Wawrzyniak, *Ocena przydatności wiedzy z przedmiotów ilościowych w pracy zawodowej w świetle badań ankietowych na studiach zaocznych*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica” 2009, z. 227, s. 85–93; J. Bielecka, *Podstawowe cechy osobowości a poziom kompetencji społecznych studentów – doniesienie z badań*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia” 2006, t. 19, s. 51–59; J. Bernais, A. Dembińska, *Diagnoza osobowości studentów Górnośląskiej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości w kontekście podejmowania samodzielnej działalności gospodarczej – raport z badań*, „Górnośląskie Studia Przedsiębiorczości” 2005, t. 4, s. 113–120.

²¹⁰ R. Górska, *Studenci jako przedmiot badań w ostatniej dekadzie XX wieku*, „Edukacja Dorosłych” 2004, nr 4, s. 41–48.

²¹¹ R. Chymkowski, op.cit., s. 110.

Mimo wszystko wiele tematów pozostaje niepodjętych. Istnieje zatem potrzeba zajęcia się m.in. zagadnieniem czytelnictwa podręczników przez studentów. Prezentacja badań empirycznych miała też na celu pokazanie nieprzemijalności pewnych zjawisk kulturowych oraz społecznych, takich jak czytelnictwo literatury pięknej, uczestnictwo w procesie dydaktycznym i zachowania z tym związane. Zauważalna jest również niezmienność czynników mających wpływ na czytelnictwo studentów, takich jak rola biblioteki uniwersyteckiej, prowadzących zajęcia, mediów czy tradycji rodzinnych.

Warto dodać, że charakterystyka czytelnictwa studentów wymaga zajęcia się kwestią funkcji, jaką biblioteki uniwersyteckie spełniają w zdobywaniu wiedzy. Proces ten coraz częściej bywa wspomagany przez elektroniczne źródła informacji. Jednocześnie według najnowszych danych opublikowanych przez Bibliotekę Narodową dotyczących czytelnictwa Polaków aż 56% nie zagląda do żadnych książek, a 25% Polaków z wykształceniem wyższym nie miało kontaktu z żadną książką w ciągu roku²¹². Warto zatem sprawdzić, jak na tym tle prezentują się słuchacze studiów wyższych.

JUSTYNA ROGIŃSKA-USOWICZ

Readership among students in view of empirical studies

ABSTRACT. The article discusses students interests, their readership profiles in particular, in view of available empirical studies documenting changes in readership habits. The research material consists of the results provided by studies conducted on the basis of surveys and interviews carried out among students since the beginning of the twentieth century to recent times. The article attempts to organize the existing literature. Part One provides a description of more important research studies carried out among students abroad. Part Two of the article focuses on the most important publications published in Poland.

KEY WORDS: readership, students, textbooks, youth surveys.

²¹² Raport za 2010 rok: <http://www.bn.org.pl/aktualnosci/230-z-czytelnictwem-na-dal-zle-raport-z-badan-biblioteki-narodowej.html> [dostęp: 2.03.2011].

